

Jarní lidové zvyky a tradice a jejich využití v aktivitách v mateřské škole

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Autor práce:

Renata Lazárová

Vedoucí práce:

Mgr. A. Lucrezia Škaloudová – Puchmajerová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Zadání bakalářské práce

Jarní lidové zvyky a tradice a jejich využití v aktivitách v mateřské škole

Jméno a příjmení: **Renata Lazárová**
Osobní číslo: P17000422
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy
Zadávací katedra: Katedra primárního vzdělávání
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Cílem této práce je na základě jarních lidových zvyků a tradic vytvořit soubor příprav obsahující různé činnosti pro praktické využití v mateřské škole.

Metody práce: Nastudování literatury a následné ověření vytvořených příprav v praxi a jejich zhodnocení.

Požadavky: nastudování odborné literatury, vypracování praktických činností, ověření činností v mateřské škole

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná
Čeština

Seznam odborné literatury:

Kupcová, Z. et al., 2017. Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání: od jara do léta, Praha: Raabe.
Langmeier, J. & Krejčířová, D., 2006. Vývojová psychologie 2. aktualiz. vyd., Praha: Grada.
Šottnerová, D., 2009. Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry, Olomouc: Rubico.
Vondrušková, A., 2004. České zvyky a obyčeje, Praha: Albatros.

Vedoucí práce:

Mgr. A. Lucrezia Škaloudová – Puchmajerová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

1. února 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

1. května 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. března 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

15. května 2020

Renata Lazárová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. A. Lucrezii Škaloudové Puchmajerové Ph. D. za odbornou pomoc a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Můj dík patří také Haně Fišerové, mentorce mé odborné praxe, která mi poskytla řadu cenných rad do budoucí praxe. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala celé své rodině za podporu během mého studia.

Anotace

Cílem bakalářské práce je poskytnout náhled na možnosti využití jarních lidových zvyků a tradic jako námětu k činnostem v mateřské škole a podnítit či prohloubit zájem dětí o tyto zvyky a tradice.

Teoretická část bakalářské práce se věnuje původu vybraných jarních svátků a jejich zvykům a tradicím. Seznamuje s historií, podobou a náplní jednotlivých zvyků a tradic.

Praktická část obsahuje soubor metodických listů, jejichž zaměření se soustřeďuje na výtvarnou činnost. Tyto metodické listy jsou však doplněny o další aktivity, které využívají stejný námět.

Klíčová slova

Jaro, lidové zvyky a tradice, Velikonoce, máj, čarodějnice, výtvarná výchova

Annotation

Purpose of the bachelor's work is to deliver an overview of possibilities of spring folkways and traditions and their practical use such as motivation of children in nursery into activity as well as develop their interest in these folkways and traditions.

Theoretical part of the bachelor's work is focused on particular spring-feast and the folkways and traditions which are connected to these feast. It also introduces history, form and process of these events.

Practical part of the work includes group of methodical sheets which are concentrated on art-activity. Furthermore are these sheets extended of other, thematically same orientated activities.

Key words

Spring, folkways and tradition, Easter, May, „Witsches“, art-lessons.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Vymezení předškolního období	9
1.1 Vývojová specifika dítěte předškolního věku.....	10
1.1.1 Motorický vývoj	10
1.1.2 Kognitivní vývoj.....	10
1.1.3 Řeč.....	12
1.2 Faktory působící na vývoj dítěte.....	12
1.2.1 Rodinné faktory	12
1.2.2 Etnické a kulturní faktory	13
1.2.3 Dítě a mateřská škola.....	13
1.3 Vliv lidových tradic na rozvoj osobnosti dítěte	13
1.3.1 Rituály v životě dítěte.....	14
2 Lidové tradice a zvyky	15
2.1 Masopust – předjaří	17
2.1.1 Masopustní dny.....	17
2.1.2 Masopustní masky	18
2.1.3 Zvyky.....	20
2.2 Velikonoce	21
2.2.1 Pašijový týden.....	22
2.2.2 Zvyky.....	24
2.3 Filipojakubská noc	27
2.3.1 Zvyky.....	29
2.4 Máje	29
2.4.1 Zvyky.....	31

2.5	Den matek	32
3	Pojetí VV v předškolním vzdělávání	33
3.1	Cíle výtvarné výchovy	33
3.2	Vliv výtvarné výchovy na rozvoj dítěte.....	33
3.3	Současné pojetí výtvarné výchovy.....	34
4	Výtvarné techniky použité v praktické části bakalářské práce	35
	PRAKTICKÁ ČÁST	37
5	Charakteristika praktické části	37
5.1	Velikonoce	38
	Metodický list č. 1	38
	Metodický list č. 2.....	40
	Metodický list č. 3	43
	Další aktivity	45
5.2	Filipjakubská noc	46
	Metodický list č. 1	46
	Metodický list č. 2.....	48
	Metodický list č. 3	50
	Další aktivity	52
5.3	Máj a Den matek.....	54
	Metodický list č. 1	54
	Metodický list č. 2.....	56
	Metodický list č. 3	57
	Další aktivity:	59
	ZÁVĚR	61
	Seznam použitých zdrojů	62
	Seznam příloh.....	64

Seznam obrázků

Obr. 1 Velikonoční slepička

Obr. 2 Bublinkový zajíček

Obr. 3 Váza s kočičkami

Obr. 4 Čarodějnice

Obr. 5 Proměna

Obr. 6 Ohýnek

Obr. 7 Rozkvetlá louka

Obr. 8 Ledové květiny

Obr. 9 Květina mamince

Seznam použitých zkratk

aj. – a jiné

apod. – a podobně

MŠ – mateřská škola

např. – například

PH – pohybová hra

s. – strana

tzv. – tak zvaný

VV – výtvarná výchova

ÚVOD

Obsah této bakalářské práce by měl sloužit především jako pomoc zejména pro učitele mateřských škol, kteří hledají nápady a inspiraci pro činnosti na téma jarní lidové zvyky a tradice zaměřené především na výtvarné činnosti. Cílem této práce bylo vytvořit soubor aktivit, které využívají zajímavé výtvarné postupy a zároveň také umožňují prohloubení vztahu k výtvarné výchově a samozřejmě také k lidové kultuře.

Bakalářskou práci tvoří teoretická a praktická část. Obsah teoretické části slouží k bližšímu seznámení s vybranými jarními svátky, jejich zvyky a tradicemi. Je zde také část věnována výtvarné výchově, především jejímu významu v předškolním vzdělávání. Na závěr jsou zde také popsány některé výtvarné techniky. Praktická část obsahuje metodické listy, které jako námět využívají jarní lidové svátky, jejich zvyky a tradice. Náplní jednotlivých metodických listů je výtvarná činnost. Tyto metodické listy mají sloužit nejenom jako zdroj inspirace pro výtvarnou činnost s dětmi předškolního věku, ale také jako prostředek, s jehož pomocí se děti mohou seznámit a ztotožnit se zvyky a tradicemi svého národa a své země.

Podle mého názoru je důležité vytvářet u dětí vztah k lidové kultuře. Lidové zvyky a tradice jsou podstatnou součástí našeho života. Některé rodiny dodržují různé svátky a zvyky více, jiné rodiny méně. Přesto si myslím, že právě mateřská škola by měla být místem, kde se s nimi dítě dostává do úzkého kontaktu. Je mnoho způsobů, jak dětem tyto zvyky a tradice přiblížit. V této práci byla zvolena výtvarná výchova jako hlavní prostředek pro přiblížení jarních lidových zvyků a tradic dětem.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení předškolního období

Předškolní období, které je také označováno jako věk hry, je období trvající od 3 do 6-7 let. Toto období je pro další vývoj dítěte velmi významné. Je to totiž pro život dítěte přelomové období, ve kterém se z úzkého kruhu nejbližší rodiny dostává nástupem do mateřské školy do skupiny vrstevníků. Začíná tak fázi přípravy na život ve společnosti.

Dochází k vymezení vlastní pozice v rámci společnosti a diferenciací vztahu ke světu. Dítě se musí naučit přijmout řád, který upravuje chování k různým lidem v různých životních situacích. Velmi důležité je, aby se dítě naučilo prosadit samo sebe, ale i spolupracovat s ostatními. Toto období je ukončené nástupem do školy. Zde ale nerozhoduje pouze fyzický věk dítěte, ale jeho celková zralost a připravenost pro nástup do základní školy. (Vágnerová, 2012, s. 177)

Předškolní období se podle J. Langmeiera a D. Krejčířové (2006) dá označit jako celé období od narození dítěte (někdy toto období zahrnuje i prenatální vývoj) až do vstupu do školy. Toto široké pojetí má své praktické uplatnění při plánování sociálních a výchovných opatření před povinnou školní docházkou dětí. S tím souvisí ale i určitá úskalí, a to především ve srovnávání vývojových potřeb dětí v jejich prvních šesti letech života. Je potřeba si uvědomit, že každé vývojové období má svá specifika a je něčím více či méně významné v porovnání s ostatními vývojovými etapami. S tím jdou i ruku v ruce potřeby a schopnosti dítěte, které se také liší. Je třeba jinak pojednávat o batolecím období a jinak o období předškolním i následném školním věku.

V užším smyslu autoři uvádí předškolní období jako „věk mateřské školy“. Ale ani zde nelze všechny děti srovnávat a chápat je pouze z tohoto ohledu. Některé děti mateřskou školu ani nenavštěvují, a proto je pro ně základem zůstává rodinná výchova. Ta ostatně zůstává pevným základem, který mateřská škola doplňuje a dále na něm staví a napomáhá tak dalšímu rozvoji dítěte. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 87)

Vágnerová (1999) ve své knize o vývojové psychologii vymezuje předškolní věk jako věk iniciativy. Toto označení pochází od Eriksona (1963). Hlavní potřebou tohoto věku je aktivita a prosazení. V této vývojové fázi jde především spíše o samotnou aktivitu. Aktivita dítěte uspokojuje sama o sobě – stává se sama cílem. Teprve až postupem času se aktivita stává prostředkem k dosažení nějakého určitého cíle. Rozvíjení účelné aktivity, která musí být jaksi regulována, aby zůstala i nadále účelná, je základním úkolem tohoto období. (Vágnerová, 1999, s. 107)

1.1 Vývojová specifika dítěte předškolního věku

1.1.1 Motorický vývoj

Třetí rok věku dítěte zakončuje důležitou etapu v oblasti motorického vývoje, ve které se dítě již naučilo chodit a pohybovat se zcela dle vzoru dospělých. V následujícím období nejsou změny v motorickém vývoji tak nápadné, nikoliv však méně důležité. V tomto období jde především o postupné zdokonalování všech motorických dovedností, zlepšení koordinace pohybů a celkově vyšší hbitost a ladnost pohybů.

Dítě ve věku čtyř let (a ještě lépe ve věku pěti let) zpravidla už dobře utíká, seskočí z nízké lavičky, ale také leze po žebříku nebo hází míč zcela po vzoru dospělých. Větší zručnosti si jde také všimnout ve stále narůstající samostatnosti. Ta se projevuje například tím, že dítě samo jí či se s menší pomocí svléká i obléká. Hrou s kostkami, plastelínou a zvláště při kresbě procvičuje svou zručnost. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 88)

1.1.2 Kognitivní vývoj

Myšlení dítěte v předškolním období je označováno jako názorové či intuitivní. Z předpojmové (symbolické) úrovně myšlení se dítě dostává do fáze, kdy již dokáže uvažovat v pojmech, jež vznikají na základě vystižení významných podobností. Toto usuzování je ale stále vázáno na to, co dítě právě vnímá nebo co si představuje. Dítě se vždy soustředí na to, co právě vidí nebo vidělo. Takovéto dětské usuzování popisuje a následně demonstruje v řadě příkladů známý švýcarský biolog a psycholog J. Piaget.

Ačkoliv je posun dětského myšlení do názorové fáze patrný, stále existují i omezení, která dítěti brání postupovat skutečně logickými postupy. Tento dětský způsob myšlení si lze velmi dobře demonstrovat na jednom z Piagetových originálních pokusů. Při pokusu se do dvou skleniček stejného tvaru nasypal stejný počet korálků. Dítě mělo možnost se utvrdit v tom, že v obou sklenicích je stejné množství korálků, jelikož je tam samo vkládalo. Po přesypání korálků z jedné ze sklenic do sklenice s užším dnem, tvrdilo, že v nové sklenici je korálků více. Ať už se dítěti bude zdát, že je korálků více či naopak méně, bude v každém případě tvrdit, že se množství korálků změnilo, a to v závislosti na tvaru sklenice.

Pokrok v myšlení předškolního dítěte je nesporný. Jsou ale stále zřejmá jistá omezení, která dítěti nedovolují uvažovat opravdu zcela logicky. Z pokusu uvedeného výše lze vyvodit to, že dítě dokáže v názorové fázi myšlení vyvozovat určité závěry. Tyto úsudky se však zcela odvíjí od názoru – většinou vizuálního tvaru. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 90) Zvýšená fixace na vizuálně prezentovanou formu je právě tím typickým omezením názorového myšlení. Dítě v předškolním věku vnímá předmět buď jako celek a detailů si nevšímá nebo je naopak schopno se soustředit pouze na jeden konkrétní detail.

V souvislosti s myšlením v této věkové kategorii se také zmiňuje význam fantazie. Ta má především harmonizující funkci. Skutečnost, kterou dítě nechápe si upraví a vysvětlí tak, aby pro něj byla co nejpříjemnější. Dítě si přizpůsobí své chápání světa podle vlastních potřeb. Tato fantazijní úprava reality je projevem magičnosti dětského smýšlení. Takovýto egocentrický přístup slouží dítěti jako zdroj jistoty. Dětské „já“ je u předškolního dítěte středobodem veškerého poznávání a je jeho nedílnou součástí. (Vágnerová, 1999, s. 130-135)

1.1.3 Řeč

Řeč je chápána a používána na takové úrovni, které dosahuje myšlení konkrétního jedince. Marie Vágnerová ve své knize o vývojové psychologii (1999) definuje řeč jako prostředek pro zpracování informací. Předškolní období je dobou, kdy se řečové dovednosti u dítěte stále zdokonalují, a to ve všech složkách. Komunikační kompetence se zdokonalí tak, že dítě je schopno druhému vyjádřit to co chce. Protože je řeč úzce spojena s úrovní myšlení, jsou i v komunikaci předškolního dítěte patrné určité rysy, které úroveň dětského smýšlení charakterizují.

Jedním z takových rysů je např. egocentrismus. Pro předškoláka je zcela typické, že mluví o situacích ze svého vlastního pohledu a vynechává podstatné informace. Dospělým může pak takové sdělení přijít nesrozumitelné nebo zcela bez smyslu. Egocentrická řeč je chápána jako řeč pro sebe, která nepotřebuje posluchače. Obecně slouží dítěti k orientaci a k uvědomování si problémů a jejich řešení. Dospělí by především měli pamatovat na to, že děti se učí mluvit hlavně nápodobou verbálního projevu dospělých. Tato nápodoba zahrnuje i správné užívání gramatických pravidel, která se předškolní děti ještě učí. (Vágnerová, 1999, s. 141-144)

1.2 Faktory působící na vývoj dítěte

1.2.1 Rodinné faktory

Největší podíl na dětském vývoji má bezpochyby rodina. Ta určuje a má vliv na to, jaký dospělý z dítěte jednou vyroste. Pro dítě je vždy nejlepší, pokud vyrůstá v úplné rodině. Procento dětí vyrůstajících v neúplné rodině ale není malé. V rodině, kde jsou děti vychovávány pouze matkou, se má všeobecně za to, že jsou tyto děti ochuzeny „mužským vzor“, což by mohlo mít nepříznivý vliv i pro jejich rozvoj. Není to však prokázáno. Také vyšší rozvodovost ovlivňuje jistým způsobem vývoj a život dětí.

Samozřejmě velkou roli při vývoji dítěte hraje společenská a sociální úroveň rodiny, v níž je dítě vychováváno. Dítě ke svému rozvoji potřebuje kvalitní a dostatečné podnětné prostředí. (Průcha, Kořátková, 2013, s. 31-33)

1.2.2 Etnické a kulturní faktory

Život každého člověka je ovlivněn vlastnostmi kultury daného národa či etnického společenství, ve kterém vyrůstá. Jedinečnost a odlišnost mezi jednotlivými národy tkví v jejich kulturním dědictví i v tom duchovním, které se formovalo a předávalo po generace. Dítě vychovávané v českém kulturním prostředí je utvářeno jinak než dítě vyrůstající např. v italské či japonské kultuře. (Průcha, Kořátková, 2013, s. 35)

1.2.3 Dítě a mateřská škola

„Mateřská škola může pro rozvoj osobnosti učinit velmi mnoho, protože právě několik prvních let ranného dětství se významně podílí na formování základních rysů osobnosti na celý život“. (Opravilová, 2016, s. 123)

Na dítě nepůsobí jen nejbližší rodina, ale také faktory širšího sociálního prostředí. Takovým prostředím je i mateřská škola. Stává se tak dalším významným činitelem působícím na vývoj dítěte. (Průcha, Kořátková, 2013, s. 34) Vstup do mateřské školy je pro dítě velkým krokem do vnějšího světa. Najednou dítě pravidelně navštěvuje po delší časový úsek zcela jiné prostředí, než je to domácí. Setkává se s dalšími, různě starými dětmi a jinými dospělými, než jsou jeho rodiče a nejbližší příbuzní. (Kunze, Salamander, 2011, s. 75)

1.3 Vliv lidových tradic na rozvoj osobnosti dítěte

Kultura, do které se dítě narodí a ve které vyrůstá, se dozajista stává nedílnou součástí jeho života a do jisté míry ho i ovlivňuje. Je nepochybné, že kultura a umění daného národa a společnosti zaujímají ve výchově dítěte důležitou funkci. Výchovnými procesy, které jsou ovlivněny kulturou a uměním, dítě objevuje hodnoty, které lidstvo v průběhu tisíciletí vytvořilo. Tradice dané kultury jsou totiž nejenom důležitým předpokladem pro fungování a další rozvíjení této kultury, jsou také důležité z hlediska stabilizace společenských vztahů, kde plní funkci sociálních prostředků. Roli sociálních mechanismů plní tím, že kulturní tradice a zvyky mají tu moc předávat novým generacím nejrůznější životní zkušenosti, zažití hodnoty a určité vztahy.

Tradice a zvyky určitého národa jsou výsledkem výchovných snah, a to průběhu již mnoha věků. Skrze systémy těchto tradic si každý národ spoluvytváří svou vlastní podstatu, duchovní kulturu a vzorce chování i vztahů, které jsou pro danou kulturu charakteristické. Dá se tedy konstatovat, že lidová kultura je otevřený systém plnící určitou funkci, a to především v sociálním kontextu.

Její hlavní a přední funkcí je také estetická funkce. Tím, že se projevy lidové kultury tříbily po mnoho generací, došlo k jejich k estetické vyváženosti. Lidová kultura má tak velký vliv na způsob života i na celkové prostředí, ve kterém žijeme. (Frolec, 1980, s. 17-20)

1.3.1 Rituály v životě dítěte

Všechny kultury disponují množstvím vlastních rituálů. Tyto rituály nás provází v každodenním životě. Malé děti přímo trvají na zvyklostech. Může to být například čtení oblíbené pohádky každý večer před spaním. Dlouho dopředu se děti již těší na svátky jako jsou Velikonoce, Vánoce nebo narozeniny, které musí vždy proběhnout stejně jako minule. I střídání ročních dob je významné pro udržení a zachování pocitu jistoty a plynulosti. Svátky v průběhu roku se bez rituálů a zvyků neobejdou a stávají se díky nim velkým zážitkem, zvláště pro malé děti. Oslavy Velikonoc, Vánoc či narozenin jsou také příležitostí k setkání celé rodiny a přátel. (Kunze, Salamnder, 2011, s. 104-106)

2 Lidové tradice a zvyky

Všeobecná encyklopedie definuje tradici jako „souhrn myšlenkových, duchovních, uměleckých i praktických vědomostí, dovedností a postojů, které se předávají z generace na generaci. (Kolektiv autorů, 1998, s. 429).

Nejrůznější tradice, zvyky a rituály provázejí člověka již od nepaměti. Byly významným prostředkem stmelování lidí nejenom v rámci rodiny nebo obce, ale i celého národa. Lidová obřadnost je tak součástí průběhu života každého člověka a také ho do jisté míry ovlivňuje. (Šottnerová, 2009, s. 7)

Zvyky a tradice se nejčastěji spojují s venkovským prostředím a životem zemědělců a řemeslníků. Proto také bývají označovány jako „lidové“. Dělí se na dvě základní skupiny – rodinné a společenské. Mezi rodinné tradice a zvyky patřily především hlavní události v životě člověka. Těmi jsou narození, křest, svatba a úmrtí.

Mnohem větší význam měly ale zvyky a obřady druhé skupiny, které jsou také nazývány jako kalendářní či výroční. Řada z nich se vázala na proměnu přírody během celého roku. Proto také většina úzce souvisela se zemědělstvím. To bylo dříve hlavním zdrojem obživy, a tedy i důležitým aspektem života v podstatě veškerého obyvatelstva. (Vondrušková, 2004, s. 17-18)

Většina významných dní a svátků má totiž své neměnné místo v koloběhu přírody. To byl také důvod, proč tyto významné dny a obřady s nimi spojené, nahrazovaly v minulosti lidem kalendář. Přicházely pravidelně každý rok a lidé se podle změn v přírodě, rituálům, zvykům a tradicím, které k nim patřily, orientovali. Tato lidová obřadnost většinou vycházela z lidské víry a nejrůznějších mýtů. Především byla však úzce spjata s chodem přírody. (Šottnerová, 2009, s. 7)

Lidová kultura je bezesporu významnou součástí každého národa a nelze jí upřít její důležitost. Hodnoty, které si naši předkové vytvořili, se skrze tradice a zvyky, předávaly z generace na generaci. A i když se tyto hodnoty mnohdy výrazně změnily, stále si tento odkaz v sobě neseme. (Vondrušková, 2015, s. 8)

Původ lidových zvyků, tradic a svátků

Většina dochovaných lidových zvyků a tradic v našich zemích je pohanského původu. V průběhu století se ale katolická církev snažila přenést svůj vliv i na tyto pohanské zvyky a přizpůsobit si je a pozměnit tak, aby vyhovovaly křesťanským potřebám a účelům. Během několika staletí se podařilo vtisknout ryze křesťanskou tvář jen některým svátkům. Jsou to především Vánoce a Velikonoce. Některé svátky byla ale církev nucena přijmout za své. Z toho důvodu je mnoho našich lidových zvyků a tradic jakousi směsicí křesťanských a pohanských prvků. (Vondrušková, 2004, s. 19)

Jaro

Jaro, dříve také nazývané vesna, je jedno ze čtyř ročních období. Astronomické jaro začíná jarní rovnodenností (21. března) a končí letním slunovratem (23. června). (Lada, 2017, s. 7) Jarní období je charakteristické tím, že se začínají pomalu prodlužovat dny, otepluje se a příroda se probouzí k životu ze zimního spánku. (Šottnerová, 2007, s. 6)

V lidové tradici je jaro spojováno především s vidinou slibné budoucnosti a štěstí ve všech oblastech života. Je zakořeněno v lidské přirozenosti jako čas, kdy se život obnovuje a dostává nový nádech. Z tohoto důvodu je možné najít jarní motivy například i v řadě zimních zvyků.

Za vyvrcholení roku bylo a je přirozeně považováno léto. Jaro je chápáno jako přímá cesta k létu. Není proto divu, že s blížícím se koncem zimy najdeme v lidové tradici několik výrazných prvků, které jsou spojeny s novým životním nábojem, které má právě jaro přinést. Například dříve bylo zvykem po štědrovečerní večeři chodit do sadů a ke kořenům pokládat zbylé kosti a skořápky. To vše lidé konali s vírou v budoucí slibnou úrodu. Tyto jarní prvky se následně násobí v masopustě. Zde provázejí zavedené masopustní zvyky a rituály v mnoha různých podobách. Hlavním cílem těchto zvyků je směřování k tělesné, a hlavně hospodářské prosperitě. (Langhammerová, 2007, s. 9-10)

2.1 Masopust – předjaří

Masopust sice není vyloženě jarním svátkem, ale úzce s jarním obdobím souvisí. Při masopustu se lidé těšili z odcházející zimy a upínali svou energii k oslavám příchodu nového života, které pro ně jaro symbolizovalo.

Nejstarší dochované záznamy o masopustu pocházejí ze středověku. Masopustní oslavy doprovázel odjakživa zpěv, tanec, průvod masek, hostiny a bujaré veselí. Středověký masopust byl dokonce až nezvykle uvolněný a celkově rozverný. K tomu napomáhalo i všeobecné přesvědčení lidí, že během masopustu je dovoleno porušovat zákazy a nařízení církve o chování správného křesťana. Masopust totiž není církevním svátkem, ač se ho církev v minulosti pokoušela zakázat nebo při nejmenším alespoň přemístit část jeho oslav do kostela, nepodařilo se jí to. Zvláštností masopustu tedy je, že jako jeden z mála svátků zůstal po celá staletí až do současnosti nábožensky nezávislý. Masopust se držel jak na vesnici mezi nejchudšími, tak i ve městech mezi šlechtou. (Vondrušková, 2015, s. 76)

Masopust probíhá od Tří králů do Popeleční středy. Ta ukončuje rozpustilé masopustní radovánky a zahajuje předvelikonoční půst trvající šest dlouhých týdnů. Nejdůležitějšími dny masopustu jsou však poslední tři dny před Popeleční středou. (Skopová, 2014, s. 175)

2.1.1 Masopustní dny

V českých zemích se masopust slavil celkem tři dny. Prvním z těchto dnů byl tzv. **tučný čtvrtek**. V tento den se především jedlo a pilo. Na masopustních stolech se objevovalo především maso. Panovalo totiž přesvědčení, že v tento den musí člověk jíst a pít co nejvíce, aby pak zůstal celý rok při síle.

Taneční neděle byla dnem hlavní zábavy. Leckdy začínala zábava a tancovačky již v sobotu a protáhly se až do pondělního rána. Součástí těchto zábav byly i speciální krajové tancovačky, které si lidé různě vymýšleli. Například „mužovský bál“, kam směli pouze ženatí muži a vdané ženy, nebo naopak tancovačky pouze pro svobodnou mládež či „babský bál“.

Ve městech se konaly masopustní plesy pro bohatší společnost tzv. retudy. Velmi běžné také bylo, že se v těchto dnech, především na vesnicích, konaly svatby. Ty velmi příhodně zapadaly do veselé nálady masopustu a odpadla i starost s přípravou svatební hostiny, protože v tomto období bylo jídla všude dost. Lidé měli v zimním období na zábavu i více času.

Vyvrcholením masopustních oslav bylo *maškarní úterý*. Tomuto dni dominoval průvod masek. Dovádění těchto maškar často doplňovaly žakovské divadelní hry a řada krajevých zvyků. Po průvodu se všichni společně sešli, společně trávili večer u muziky a bavili se až do půlnoci. (Vondrušková, 2004, s. 47-50)

2.1.2 Masopustní masky

V průběhu času se vzhled některých masopustních masek dozajista změnil, některé masky zanikly a některé naopak přibyly. Mezi nejznámější masky průvodu ale stále patří např. medvěd, klibna, brůna, Žid či bába. (Šottnerová, 2009, s. 23)

Medvěd

Maska medvěda patří v masopustním průvodu k těm nejstarším. Většinou medvěda vodil na řetězu tzv. medvědář. Z dochovaných záznamů je jasné, že muž v masce medvěda chodil v průvodu po čtyřech a u tlamy měl zámek s řetězem. Údělem každé ženy a dívky bylo si s ním zatancovat. (Vondrušková, 2004, s. 58-59)

Klibna a brůna

Úkolem brůny a klibny je vzbuzovat v lidech hrůzu. Klibna má představovat kobyly. Masky je tvořena nejčastěji dvěma muži. Jeden z nich tvoří hlavu a přední část těla, druhý zase hřbet a zadní nohy. Brůna je severočeskou obdobou klibny. Vždy se ale podobala spíš koze, protože na hlavě měla přidělané kozí nebo beraní rohy. (Vondrušková, 2015, s. 83)

Žid

Postava vtíravého obchodníka s cylindrem a dlouhým vousem nesmí chybět v masopustním průvodu. Žid bývá oblečen do dlouhého kabátu nebo střapatého kostýmu z cárů látek. Součástí obličejové masky je velký červený nos. (Vondrušková, 2015, s. 86) Masku také často doplňují brýle s prázdnými obroučkami a pytel hozený přes rameno. Úkolem Žida v průvodu byly krádeže a následné smlouvání a prodej uloupených věcí. (Šottnerová, 2009, s. 23)

Bába

Pro masku báby existují dva základní typy tohoto přestrojení. Buď člověk nese v nůši hadrovou loutku představující dítě, nebo si na sebe navlékne nůši bez dna. Sám pak představuje dítě v nůši a bábu představuje figurína připevněná na břichu, která jako by nesla nůši. Masku báby většinou ztvárňují muži a v průvodu často doprovází masku Žida. (Vondrušková, 2015, s. 88)

Slaměný

Masku vyrobenou celou ze slámy nosí slaměný. Z žitné slámy má zhotovený celý kostým i kuželovitou čepici. Oděv se tak musí každý rok vyrábět nový. Obličej slaměný mívá natřený na černo. (Motlová, 2010, s. 319) Součástí kostýmu byl bič a pytel či koš. Jeho úlohou je vybírat výslužku. V některých oblastech se mu říkalo pohřebenář. To z důvodu toho, že vysloužené jídlo napichoval na rožeň. (Vondrušková, 2015, s. 84)

Masopust

Masopust bývá také označován jako Bakchus. V průvodech představuje maska Masopusta ústřední postavu. Je označován za pána ožralců a podle toho vypadá i jeho chování. Oděv je do pestrobarevného kostýmu z látkových odstřížků a na hlavě nosí červenou čepici. Na závěr obchůzky je symbolicky oběšen či utopen. (Vondrušková, 2015, s. 85)

Laufr

Jméno pro tuto masku je odvozeno z německého slova laufer neboli běžec. To z toho důvodu, že laufr chodíval zpravidla před průvodem a oznamoval jejich příchod. Laufr má na hlavě pestrou čepici homolovitého tvaru a na sobě bílý oblek pošíť kousky barevných stužek a strakatých kusů látky. Díky jeho pestrému oděvu se mu říká také strakatý. (Motlová, 2010, s. 319)

Turci

Masky tureckých vojáků byly vždy nedílnou součástí průvodu. Například na Vysočině byli v průvodu vždy dva modří a dva červení vojáci. Většinou tancují u každého domu a při tanci mávají šátečky bílé barvy. (Skopová, 2014, s. 178-179)

Další masky znázorňovaly nevěstu, cikánku, smrt, ras, kominíka a další profese. Masky rasa mívá dnes bílý oděv s červenými doplňky. Hlavní úlohou této masky bylo na konci průvodu setnout hlavu kobyle či jiné masce. (Vondrušková, 2015, s. 89)

2.1.3 Zvyky

Masopust skýtá množství různých obyčejů, které v závislosti na kraji mají i svou vlastní nezaměnitelnou podobu. Za zmínku stojí několik vybraných obyčejů uvedených níže.

Stínání kohouta

Jedním ze starobylých a velmi rozšířených zvyků bývalo stínání kohouta. Na venkově se tímto zvykem bavila především místní mládež. Později se stínání zvířat přeneslo do symbolické roviny. (Vondrušková, 2015, s. 93)

Vrkoč

Do období masopustu spadaly i oslavy konce přástky. Přástky bylo označení pro schůzky žen a dívek ke spřádání lnu. Mnohdy se těchto schůzek účastnili i muži a společně si povídali, popíjeli a hrály různé hry. Nejlepší přadlena byla následně vyhlášena královnou přástek a jako odměnu dostala zdobený vrkoč z těsta. Takový vrkoč se připravoval z několika upečených věnců různých velikostí. Ty se pak pomocí špejlí na sebe napichovaly. Výsledný několikapatrový vrkoč tak měl tvar homole. Zdobil se sušeným ovocem a pentlemi. Vršek celého vrkoče byl ozdoben rozmarýnovou větvíčkou. (Vondrušková, 2004, s. 50-51)

Ostatky

Do 19. století se převážně na moravském venkově v období masopustu uplatňovalo ostatkové právo. Název ostatky je odvozen od místního názvu pro masopust. (Vondrušková, 2015, s. 94) Podstatou tohoto zvyku pocházejícího z Hané byla hra. Mládež, která se většinou ujala organizace masopustu jako by převzala vládu nad obcí. Celý průběh masopustních oslav byl v režii výboru, který si mládež sama zvolila. Symbolem pro jejich přechodnou moc byla stuhami zdobená šavle, které se říkalo „právo“. V místní hospodě se zabodla do trámu a upozorňovala tak na ostatkové právo místní mládeže. (Vondrušková, 2004, s. 51-52)

2.2 Velikonoce

Slovo Velikonoce pochází z označení pro noc, kdy Ježíš Kristus jako zázrakem vstal z mrtvých. Tato zázračná noc byla dříve označována jako Velká noc – odtud tedy slovo Velikonoce.

Pro církevní rok jsou Velikonoce vyvrcholením a pro křesťany nejdůležitějšími svátky. Věřící oslavují zmrtvýchvstání Ježíše Krista po jeho ukřižování. Velikonoce tvoří společně s Vánoce, kdy se slaví narození Krista, hlavní osu liturgického roku (Vondrušková, 2004, s. 99) V Lidové kultuře je období Velikonoc vnímáno spíše jako období, kdy končí zima a blíží se jaro. Příchod jara odnepaměti symbolizoval nový život, což právě souviselo i se zázračným vzkříšením Ježíše Krista (Vondrušková, 2015, s. 97)

Pohyblivé svátky

Velikonoce jsou důležitým svátkem křesťanů. Jejich původ ale sahá až do dob předkřesťanských a je také úzce spjat s židovským svátkem pesach. Tento svátek dodnes slouží jako připomínka na vysvobození Izraelitů z egyptského zajetí. (Toufar, 2001, s. 7).

Židovský svátek se určoval podle chodu Měsíce. Proto jsou i Velikonoce svátkem tzv. pohyblivým. Svátek pesach připadal na první jarní úplněk. Termín Velikonoce tedy připadá na první neděli po jarní rovnodennosti a zároveň i po jarním úplňku. Takto stanovená Velikonoční neděle může připadnout na datum nejdříve od 22. března a nejdéle do 25. dubna. (Vondrušková, 2015, s. 97-98)

Postní doba

Pro věřící přechází Velikonocím půst trvající čtyřicet dnů. Počet dnů vyjadřuje symbolicky i počet dnů, které strávil Ježíš v poušti a duchovně se připravoval na veřejné vystoupení. Církev stanovila tento čas odříkání a duchovních příprav již v 5. století. (Motlová, 2010, s. 25)

2.2.1 Pašijový týden

Pašijový týden nazývaný někdy také jako svatý či veliký týden je završením předvelikonočního čtyřicetidenního půstu. Začíná Květnou nedělí a dále následuje Modré pondělí, Žluté úterý, Černá neboli Škaredá středa a Zelný čtvrtek. Poslední tři dny jsou však nejvýznamnější. Jsou označovány jako posvátné třídní. Patří sem Velký pátek, Bílá sobota a Boží hod velikonoční. Každý den pašijového týdne obsahuje různé lidové pověry a zvyky. (Vondrušková, 2015, s. 115)

Modré pondělí a Žluté úterý

Tyto dny byly zasvěceny zejména úklidu. Na úterý označované někdy také jako Šedé se vymetaly pavučiny. Po zimě trval totiž řádný úklid celého obydlí i několik dnů a končil až ve středu. (Vondrušková, 2015, s. 114)

Škaredá středa

Den, kdy Jidáš zradil Krista. Jeho škaredý čin dal tomuto dni pojmenování. Známa je pověra, že kdo se v tento den mračí, zůstane zamračený po celý rok. V lidové tradici je tato středa označována také jako Sazometná či Černá. To proto, že bylo zvykem vymetat komíny. (Motlová, 2010, s. 29)

Zelený čtvrtek

Název se odvozuje od zbarvení Olivové hory, kde původně začalo Kristovo utrpení. Je také možné si název tohoto dne spojit se zvykem připravovat v tento den pouze pokrm zelené barvy. Vybírá se tedy jen zelená zelenina nebo byliny jako je špenát či mladé kopřivy. V kostelech v tento den utichnou zvony a až do Bílé soboty jejich zvonění nahrazují řehtačky, hrkačky nebo klapačky. Mezi obyčeje patřilo „honění Jidáše“ Kdo nechtěl třít bídu s nouzí, měl si v kapse zacinkat mincemi, aby se ho držely celý rok. (Šottnerová, 2009, s. 34-35)

Velký pátek

O tomto dni se říkávalo, že je nejtišším v roce. Byl to totiž den smutku. Na památku ukřižování Ježíše Krista se v kostelech nekonaly mše, nehrály varhany a zvony nezvonily. Lidé také málo a tiše mluvili a skoro nepracovali. Známa pověra popisuje, že v tento den se otvírají skryté poklady. Jejich místo měla označovat podivná zář vycházející ze zřícenin a skal. (Vondrušková, 2015, s. 117-118)

Bílá sobota

Název posledního dne dlouhého půstu je odvozen od bílého oblečení. Bílá roucha na sebe brali lidé, kteří se chystali ke křtu a přijetí do církve. Jinak se sobota nesla v duchu příprav na zmrtnýchvstání Krista, což bylo pro věřící zásadním okamžikem roku. Ticho předešlého dne vystřídal zvuk kostelních zvonů, které se opět slavnostně rozezněly. (Vondrušková, 2004, s. 115)

Hod boží velikonoční

Velikonoční neděle je dnem oslav a radosti ze vzkříšení Ježíše Krista. Evangelia dokládají, že Ježíš vstal za svítání z mrtvých, první den po sobotě. Křesťané se tak začali pravidelně scházet každou neděli. Neděle je tak označována i jako den Páně. Tradicí v tento den bylo svěcení pokrmů. Lidé na mši do kostela nosili především pečivo a vejce, ale třeba i maso nebo mléko. Pokrmy po skončení mše kněz vysvětil. Lidé pak doma tyto pokrmy slavnostně společně pojedli. (Motlová, 2010, s. 46-47)

Pondělí velikonoční

Tento den není vyloženě církevním svátkem. Vlivem lidové tradice se ale stal nejdůležitějším dnem velikonočních svátků. O Velikonočním pondělí probíhá pomlázka. Oblíbený zvyk doložený již od středověku. (Vondrušková, 2004, s. 121) Je také možné setkat se s označením Červené pondělí. To vzniklo v souvislosti s červenou barvou velikonočních vajíček, která jsou právě tradiční odměnou pro koledníky v den pomlázky. (Motlová, 2010, s. 47)

2.2.2 Zvyky

Pašijové hry

Jako připomínka Ježíšova umučení vznikly i divadelní hry, nazývané pašijové. Původně se předváděly v kostelech pouze v latině. Později se však divadelní výstupy přesunuly i pod širé nebe. Od 14. století se pašijové hry hrály ve městech i na vesnicích již i v češtině. (Motlová, 2010, s. 39)

Pomlázka

Pomlazení neboli mrskání je starý lidový zvyk pocházející z přelomu 14. a 15. století. V té době se ještě šlehali ženy a muži navzájem. Postupem času se pomlázka stala výhradou pouze mužů a dětí. Dostala také podobu obchůzky, při níž koledníci navštěvují dům od domu a odříkávají koledy. Ženy jim pak za koledu a vyšlehání darují malovaná vejce, sladkosti a dospělým mužům i alkohol. Také je zvykem uvázat chlapci či muži za vyšlehání na pomlázku stužku.

Mrskání mělo ozdravný a blahodárny podtext. Mělo se za to, že v mladých proutcích je ukryto zdraví a síla, která se šleháním přenáší. Dívky a ženy tak byly vyšlehány proto, aby tzv. neuschly. Samotná pomlázka bývá nejčastěji spletena z proutků vrby bílé a může mít různé podoby podle stylu pletení a také různé velikosti. Podle oblastí nese také různá pojmenování jako například tatar, žila, mrskačka nebo dynovačka. (Vondrušková, 2004, s. 121-127)

Kraslice

Slovo kraslice, označující zdobené vajíčko, nejspíš pochází ze slovanského výrazu pro červenou barvu „krasnaja“. Je ale také možné odvodit tento název od slova „krásliti“ nebo „krásniti“. (Šottnerová, 2009, s. 40) Vejce je bezesporu předním symbolem Velikonoc. Bylo také od pradávna považováno za znamení života. Zároveň ale prázdné skořápky symbolizovaly konec života. Proto byla Smrt, která symbolizovala zimu, při vynášení ozdobena skořápkami vajec. Velikonoční vajíčka se ale koledníkům darovala plná a obarvená. Věřilo se, že když se vajíčka obarví, umocní se tak jejich magická síla. (Motlová, 2010, s. 50)

Symbolika barev

Jednotlivé barvy měly při barvení velikonočních vajec svůj význam a každá barva něco symbolizovala. Barvením a zdobením vajec se tak zdůraznil jejich magický význam.

Zvláštní význam mezi barvami měla barva **červená**. Nejenže se od jejího slovanského názvu pravděpodobně odvíjí slovo kraslice, ale je pravděpodobně také nejstarší používanou barvou. Červená totiž připomíná krev, oheň či zralé ovoce. Je symbolem života, lásky a ochrany.

Zelená byla symbolem prosperity, neboť znázorňovala sílu přírody. **Žlutá** barva, která připomínala barvu medu, obilí a zlata, byla synonymem pro bohatství a celkový blahobyt. Naopak bílá, černá a modrá barva svým významem příliš laskavá nebyla. **Bílá** barva nesla význam smrti a **černá** symbolizovala démony. Ani **modrá** barva nebyla svou symbolikou vlídnější, znamenala neštěstí. (Vondrušková, 2004, s. 132)

Zdobení vajec

Zhruba do konce 19. století se používala k barvení především přírodní barviva. Barvy vznikaly odvarem z různých přírodnin a jednotlivé odstíny závisely na síle odvaru a délce barvení. Zdobení vajec je v českých zemích poměrně unikátní. Nikde jinde se ke zdobení nepoužívalo tolik různých barev, vzorů a technik. Mezi takové základní techniky patří batikování, leptání, malování, vyškrabování, perforování nebo aplikace.

Batikování vzniká před samotným barvením pokrýváním vzoru tekutým voskem. Po odstranění vosku zůstane vzor v barvě skořápky. Batikovat lze také pomocí listů či květin.

Leptání vajíček se provádí také voskem, ale již na obarvené vejce. Z nezakryté části po vyleptání barva zmizí a vzor zůstává barevný. K vyleptání slouží ocet, šťáva z kyselého zelí nebo kyselina mravenčí.

K **malování** různých ornamentů se taktéž využívá vosk a dále také černá tuš nebo anilínové barvy. Při **vyškrabování** neboli gravírování se vzory do barevné skořápky vyškrabují.

Perforování je technika, kdy se do skořápky pomocí dírek vytváří ornamenty a vzory. Často jsou doplněné malbou voskem.

Aplikace je postup, při kterém se vajíčka pokrývají různým materiálem. Mezi nejznámější aplikace patří lepení jednotlivých kousků slámy do ornamentů. Sláma musí být speciálně upravená a aplikuje se na předem obarvenou skořápku. (Vondrušková, 2015, s. 125)

Velikonoční pokrmy

Mezi tradiční velikonoční pečivo patří dozajista beránek, mazanec a jidáše. **Mazanec** je v našich zemích nejstarším velikonočním pečivem. Dříve měl ale zcela jinou podobu. Původní mazanec neboli bochánek byl připraven z vajec a sýra nebo tvarohu. Časem se do něj přidávala slanina nebo uzené maso. Mazanec se v podobě, jakou známe dnes, začal péct až od konce 18. století.

Jako obřadní pokrm byl vnímán *beránek*. Ze starých doložených zpráv není ale jasné, zda šlo o skutečného beránka či pečivo. Sladký beránek se prve peklo ve formě z kynutého těsta. Dodnes se peče spíše z těsta piškotového a je dozdoben polevou a mašlí kolem krku. V neposlední řadě patří k Velikonocům také tzv. *jidáše*. Pečivo ve tvaru malých bochánků či spirál se peklo z kynutého těsta a potíralo medem. Spirálovitý tvar měl připomínat stočený provaz, na kterém se Jidáš oběsil za svou zradu.

Z dalších pokrmů je ryze velikonoční pečená masová nádivka nazývaná *hlavička*. Tento název je z toho důvodu, že se původně připravovala z telecí hlavy. Důležitou součástí nádivky byly vejce a jarní byliny, především mladé kopřivy. (Vondrušková, 2015, s. 116)

2.3 Filipojakubská noc

Ačkoliv je tato tradice pojmenována podle apoštolů Filipa a Jakuba, nemá s jejich osobami nic společného. Tradice nese pouze jejich název. (Šottnerová, 2009, s. 51) Původně se totiž svátek těchto apoštolů slavil 1. května. Církev však jejich svátek později přesunula na 3. května. Změny v kalendáři se ale nepromítly do zvyků lidí a pověr. Noc z 30. dubna na 1. května navzdory těmto změnám stále zůstává nazývána jako filipojakubská. (Vondrušková, 2015, s. 132)

Již od středověku lidé věřili, že jsou v roce určité dny, kdy mají zlé síly největší moc. Jedním z těchto dnů byl právě i poslední dubnový den a především noc. (Vondrušková, 2004, s. 160) Podle pověstí a pověr jsou temné síly v tuto noc mocnější než kdy jindy. Čarovná moc, která se této noci připisuje, podle dávných tradic rozděluje světlou a temnou část roku. (Trnková, 2016, s. 39)

Pro zlo byl symbolem samotný ďábel, který pomocí svých pomocníků škodil lidem. Těmito pomocníky byly čarodějnice. Za ně byly považovány hlavně stařeny. Z čarodějnictví byly ale také usvědčovány ženy, které měly určité vědomosti a schopnosti, které využívaly k léčení. Kupříkladu porodní báby, vědmy nebo kořenářky. (Šottnerová, 2009, s. 51)

Ochrana před čarodějnicemi

Lidé chránili nejen sebe, své domy a hospodářské příbytky, ale třeba také zvířata. Venkované totiž věřili, že kdyby čarodějnice očarovaly jejich dobytek, stal by se neuživým. Způsoby ochrany před čarodějnicemi i jejich rozpoznání se lišily kraj od kraje. Na obranu proto užívali různé magické kruhy. V kruhu obcházeli svá pole i celé vesnice. Vyoranou brázdou tento kruh častokrát ještě zvýrazňovali.

Čarodějnice nemohla do domu projít přes nastražená košťata a vidle nebo přes pichlavé trní. Lidé se také snažili čarodějnicí pozdržet do rána, až její moc pomine. K tomu sloužila stébla trávy nebo hromádka písku. Než čarodějnice spočítala stébla nebo zrnka písku bylo ráno. Také se tradovalo, že se čarodějnice obávají hluku. Z toho důvodu se i na ochranu například střílelo do vzduchu nebo se vydával hluk tlučením železem či dřevem. (Vondrušková, 2004, s. 160-161)

Hon na čarodějnice

Procesy spojené s čarodějnictvím probíhaly v celé Evropě od 15. století až do poloviny 18. století. Lidská víra v existenci čarodějnic byla v té době zcela běžnou a také vážnou záležitostí. Na tisíce lidí, převážně tedy žen, bylo z čarodějnictví usvědčeno a upáleno. Velkou roli sehrála v tomto případě církev. Vše, co bylo nějakým způsobem v rozporu s církví, se považovalo za její narušení. Aby byla církev ochráněna před kacíři, zřídila ve 13. století, Svatou inkvizici. Ta vedla s obžalovanými čarodějnické procesy, aby nakonec dokázala jejich vinu.

V roce 1487 dokonce vyšla i jakási příručka pro inkvizitory, známá jako Kladivo na čarodějnice. (Motlová, 2010, s. 69-70) Pomůcka pro inkvizitory obsahovala metodické postupy a rady, jak se poznají lidé posedlí d'áblem a také jak se s nimi následně vypořádat. Běžnou praxí při výslechu obžalovaného bylo zdlouhavé a bolestivé mučení.

Na našem území, především na severní Moravě a ve Slezsku, se masové procesy začaly odehrávat v 17. století. Příběh popisující čarodějnické procesy probíhající na zámku Velké Losiny nedaleko Šumperku popisuje Václav kaplický ve známém románu Kladivo na čarodějnice. (Vondrušková, 2004, s. 166-168)

2.3.1 Zvyky

Život našich předků kdysi určovaly přírodní cykly a čas během roku. Z toho důvodu byl pro ně tento den velmi důležitý. Nachází se mezi jarní rovnodenností a letním slunovratem. V tom je výjimečnost a kouzlo této noci. Není divu, že s ní byla spojena celá řada různých obřadů, zvyků a pověr. Do současnosti se dochovala tradice pálení ohňů, v přenesené podobě známá jako „pálení čarodějnic“. (Motlová, 2010, s. 68)

Víra v ochranné ohně, které svou silou působí proti nadpřirozenu, pochází s jistotou už z dob předkřesťanských. Pálení ohňů samotné přišlo až s odstupem času. V časech, kdy totiž probíhaly čarodějnické procesy, by si lidé jen těžko našly zábavu v „pálení čarodějnic“. (Vondrušková, 2004, s. 163)

V dnešní době je pálení čarodějnic příležitostí k zábavě. Ohnivá hranice s figurínou čarodějnice na jejím vršku se soumrakem zapaluje. (Vondrušková, 2015, s. 133) Většinou se lidé schází ve větších prostranstvích, kde je připravená vatra s čarodějnicí. Ta se společně slavnostně zapálí. To vše dnes většinou probíhá za doprovodu různých dětských soutěží, lampionových průvodů a hudby. K pálení čarodějnic dnes také neodmyslitelně patří opékání vuřtů.

2.4 Máje

Charakteristiku tohoto měsíce vystihuje český název vcelku přesně. Květen je měsícem, kdy je jaro již v plném proudu. Ústřední zvyklostí této tradice je stavění máje. Slovo máj, které označuje typický předmět této prvomájové lidové oslavy, nejspíš pochází z názvu tohoto měsíce v jiných jazycích (např. německy – mai). Samotné máje představují nazdobené stromy, které mají symbolizovat jaro a lásku. Každoročně se máje staví 30. dubna. (Šotnnerová, 2009, s. 58)

Stavění máje

Stavění máje bylo odjakživa záležitostí především svobodných mláďenců. Máj tyčící se nad střechami domů byla vždy pýchou mužů. Čím byla máj vyšší, tím větší jejich pýcha byla. Vybraný strom proto musel být vysoký, silný a rovný.

Strom se po přemístění celý očistil od větví a kůry. Bylo také možné do kmene vyřezat ornamenty nebo zajímavým způsobem oloupat kůru. Těsně pod vrchol stromu se upevnilo několik věnců zhotovených z chvojí. Tyto věnce se dál zdobily fáborky, šátky, květinami, ale také jablky, pamlsky a lahvičkami s vínem či pálenkou. (Motlová, 2010, s. 71) Ze stromů se ke stavění mají hojně využívaly smrky, borovice a jedle. Ty totiž vydržely déle zelené. Oblíbená byla také bříza. Z některých oblastí Českomoravské vrchoviny je například známo i to, že se jednotlivé druhy stromů kombinovaly. Kmen pocházel kupříkladu ze smrku, zatímco vršek byl z břízy. Tyto části pak napevno spojil kovář.

Máj se vždy stavěla na návsi, náměstí či jinak významném místě. Mohlo to být například před kostelem, městskou radnicí či před okny zámku a domů místní vrchnosti. Velké máje stávaly na návších leckdy až do svatodušních svátků či léta. Po tuto dobu se musely hlídat, protože ukrást máj sousední vesnici bylo vždy otázkou prestiže a oblíbenou záležitostí májových oslav. (Vondrušková, 2004, s. 172)

Měsíc lásky

Kromě ústřední máje bývalo taktéž zvykem stavět menší májky. Které byly zhotovené a nazdobené stejným způsobem jako ty velké. Chlapci je stavěli na zápraží domů svých dívek. Měli tak jedinečnou příležitost vyznat svou lásku. Pokud v jednom domě bydlelo více děvčat, mohly být májky velikostně rozlišeny podle jejich věku. A pro větší přehlednost byly někdy označeny cedulkou se jménem dotyčné dívky. (Vondrušková, 2004, s. 172)

U nás je i dodnes 1. máj symbolem pro čas lásky. Tradičně musí být každá dívka políbena mužem pod rozkvetlým stromem. Pokud nebude takto políbena, do roka „uschne“. Které se to do půlnoci nepodaří, musí alespoň obejmout a políbit nějaký mladý strom, v nejlepším případě břízu. (Šottnerová, 2009, s. 59)

Na vnímání 1. máje jako času lásky má bezpochyby i značný vliv Karel Hynek Mácha a jeho nejznámější báseň Máj. Ta je pro nás jakýmsi synonymem pro zamilovanost a lásku v období máje. (Vondrušková, 2004, s. 175)

Svátek práce

První květnový den v roce 1866 proběhla v americkém Chicagu demonstrace dělníků, kteří demonstrovali za osmihodinovou pracovní dobu. Bomba vhozená do davu však vyprovokovala střelbu. Následkem střelby zemřelo několik lidí a spousta se jich zranila. Několik dělnických vůdců bylo po této události odsouzeno. To však zbytek dělníků z celého světa vnímal jako nespravedlnost. Výročí této smutné události se tak stalo svátkem všech dělníků. Ti, v tento den vystoupili a bojovali za svá práva.

V naší zemi měl tento svátek až do roku 1948 podobu poutě. Pod vedením komunistické strany se však tato podoba pozměnila a oslavy dostaly politickou tvář. Prvomájové průvody zdobily především politická hesla na transparentech a účast na těchto průvodech byla povinná. (Vondrušková, 2009, s. 60)

2.4.1 Zvyky

I tato tradice se nesla v duchu tance a zpěvu. První májová neděle patřila obchůzce, která byla doprovázena zpěvem a muzikou. Především mladíci obcházeli celou vesnici. Před domem, kde stála májka, se zastavili a přibrali do průvodu dívky. Ty vždy chlapcům daly odměnu v podobě malého pohoštění či pití. Celý průvod se nakonec sešel u velké máje a dál se bavil připravenými soutěžemi, hrami a tancem. Činnosti a zábava, kterou chystali chlapci, se označovala jako „kytka“. Zábavě, kterou chystala děvčata, se říkalo „věneček“. (Šottnerová, 2009, s. 59)

Koncem května nebo někdy také začátkem letnic se máj za doprovodu různých obřadů kácela. V den kácení máje se také pořádala oslava doprovázena tancem. Pokácení předbílala oblíbená soutěž. Hlavní zábavou totiž bylo šplhání na vrcholek máje. Ten, kdo dokázal vylézt až k vršku, si mohl vybrat odměnu, která byla na vršku připevněna. (Motlová, 2010, s. 71) Prvomájové oslavy se konaly v podobném duchu i ve městech. Ve znamení lásky a oslav jara se konaly tzv. majálesy. Oblíbené a organizované především mezi studenty. (Vondrušková, 2004, s. 174-175)

Dnes pořádá majáles skoro každé větší město. Lidé si mohou užít program, který většinou zahrnuje různé pouťové atrakce, živou hudbu, trhy a další zábavu.

2.5 Den matek

Den matek je rozšířeným svátkem po celém světě. U nás v České republice se slaví druhou květnovou neděli. Děti projevují lásku a úctu tím, že obdarovávají své maminky květinami nebo vlastnoručně vyrobenými dárky. (Trnková, 2016, s. 41).

Zrodila se myšlenka

Oslava dne matek má oproti výše zmíněným svátkům nedlouhou tradici. Prvotní myšlenka související s oslavou ženy a ženství vznikla na britských ostrovech. Odtud pochází zmínka z roku 1644 o tzv. Mothering Sunday, což v překladu znamená mateřská neděle. Tento den byl zasvěcen všem matkám a babičkám.

O to, aby se tento svátek stal celosvětovým, se v roce 1907 zasloužila Anna Reeves Jarvisová. Ta na počest výročí své zesnulé matky uspořádala o květnové neděli setkání místních matek. O několik let později prohlásil tehdejší americký prezident Thomas Woodrow Wilson Den matek svátkem národním. (Šottnerová, 2009, s. 61)

Den matek u nás

V Evropě se tato myšlenka ujala až po konci první světové války. Na našem území se o Den matek zasloužila především Alice Masaryková, díky níž tento svátek slavíme, a to od roku 1923. (Trnková, 2016, s. 41) Do pozadí se tento svátek dostal s příchodem komunistického režimu, který upřednostnil Mezinárodní den žen. K jeho rozšíření a opětovnému slavení došlo po roce 1989. A i navzdory tomu, že se nejedná o svátek s náboženským podtextem, je Den matek velmi rozšířený a v naší zemi takřka tradiční. (Šottnerová, 2009, s. 61)

3 Pojetí VV v předškolním vzdělávání

V rámci všeobecného vzdělávání výtvarná výchova sleduje cíle rozvoje obecných i speciálních výtvarných dispozic dítěte. Tím je tedy zajištěno propojení s dalšími složkami výchovně-vzdělávacího procesu. „Výtvarnou výchovu lze chápat jako integrovaný prostor, ve kterém je možné vytvářet mimořádně příznivé předpoklady pro současné objevování a rozvíjení jak obecných, tak i výtvarných dispozic dětí.“ (Hazuková, 2011, s. 11)

3.1 Cíle výtvarné výchovy

Obecně vnímaným cílem výtvarné výchovy u dětí předškolního věku je nápomoc při všestranném rozvoji osobnosti. Především vytvářením citlivého vztahu k okolnímu světu, který zahrnuje přírodu, věci a lidi. To vše pomocí výtvarných činností a umění.

Pro celkový rozvoj dítěte má výtvarná výchova význam v mnoha ohledech. Dítě vlastními tvořivými pokusy rozvíjí své smysly. Vnímáním tvarů a barev okolo sebe rozvíjí zrak, hmat a motoriku. S rozvojem smyslů a vnímání dítě zároveň zlepšuje své pozorovací schopnosti, procvičuje paměť (tvary a barvy). V neposlední řadě rozvíjí myšlení i řeč. V souvislosti s výtvarnou výchovou a tvořivou činností nelze opomenout význam dětské fantazie a představivosti. Fantazie má výrazný vliv na citovou stránku dítěte. Estetické prožitky obohacují dětské city a učí je i estetickému přístupu k přírodě i společnosti. (Jakoubková, 1988, s. 9)

3.2 Vliv výtvarné výchovy na rozvoj dítěte

Tvořivost dětí

Tvořivost a její rozvoj je jeden z cílů všeobecného vzdělávání, a to i včetně toho předškolního. Definovat přesný význam je ale velmi obtížné. Nádvorníková (2014) považuje za její stěžejní rysy především nespokojenost s daným stavem a vnitřní potřebou tento stav nějakým způsobem měnit. Je zde prostor pro experimentování, objevování, vynalézání, nekonvenčnost a vlastní originalitu.

Při tvořivém procesu se nejedná pouze o využití tvůrčího myšlení a řešení problémů, ale uplatňují se zde i základní myšlenkové operace, logika či intuice. Tyto rysy či znaky tvořivosti jsou spojeny nejen s výsledkem, ale i se samotným procesem tvoření. V předškolním věku projevují děti tvořivou činnost nejprve při hře. Jde o tzv. tvořivou funkci hry. Tvořivost pak nejvíce stimuluje senzomotorické a volné hry. Dále v předškolním věku mluvíme především o expresivní tvořivosti, kdy jejím výsledkem je sebevyjádření. (Nádvorníková, 2014, s. 131-133)

3.3 Současné pojetí výtvarné výchovy

Pojetí výtvarné výchovy v současné době klade důraz především na všestranný rozvoj osobnosti dítěte za využití výtvarných činností. Ve vzdělávání se usiluje o individuální přístup ke každému dítěti. Do popředí se tak ve výtvarné výchově dostává samotný proces výtvarné činnosti, nikoliv její výsledek. (Jakoubková, 1988, s. 9)

4 Výtvarné techniky použité v praktické části bakalářské práce

Kresba

Řadí se mezi nepřírozenější výtvarné činnosti. Pro dítě je kresba stejně přirozeným vyjadřovacím způsobem jako slovo. Ve výtvarném projevu dětí se kresba objevuje ve třech různých podobách. Je to kresba z představy, kresba, která je motivována pozorováním skutečnosti a kresba návrhová. (Roeselová, 1996, s. 24)

Kresba spočívá především v liniích. Všeobecně platí pravidlo, že by malé děti měly ke kresbě používat kreslicí nástroje z měkkého materiálu. (Uždil, 1984, s. 111)

Malba

Hned po kresbě, která je nejzákladnější výtvarnou technikou, přichází malba. Ta je naopak nejvýznamnější z malířských technik, které se používají ve výtvarné výchově. Např. malba temperou nabízí celou škálu různých tónů. Lze tak co nejlépe vystihnout barevnost okolního světa nebo vyjádřit své pocity. K nanášení barev se používají ve většině případů ploché štětinové štětce. (Roeselová, 1996, s. 67-69)

Grafika

Výtvarná technika využívající tisku z výšky, z hloubky či z plochy. Nejdůležitějším znakem pro grafiku je množení výtvarné práce. Tisk z výšky vzniká z otisku matrice, ve které jsou pomocí rydla vyryté stopy nebo ve které vznikly linie. (Roeselová, 1996, s. 94-109)

Tvarování

Při této technice se plně využívá vlastností předmětu pro vlastní výtvarný projev. Je také spojena s prožitkem, neboť dítě prožívá vlastnosti daného předmětu (např. povrch, tvárnost). Tvarování je možné do reliéfní podoby i volně stojícího objektu. Při práci se využívá různých přístrojů (tvarování teplem), nástrojů nebo vlastních rukou (např. trhání, mačkání). (Pošarová, 2016, s. 13-14)

Bubble art

Netradiční výtvarná technika. K vytvoření podkladu slouží vytvořené barevné bubliny. Bubliny vznikají smícháním vody, kuchyňského jaru a tempéry. Ty vytvoří zajímavý barevný vzor. (vlastní zdroj)

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Charakteristika praktické části

Praktická část bakalářské práce je věnována realizaci metodických listů. Aktivity v metodických listech jsou zaměřeny na výtvarnou činnost. Náměty těchto výtvarných činností odráží období jara, jarních svátků, lidových zvyků a tradic. Samotné výtvarné činnosti byly prováděny ve věkově smíšené třídě dětí ve věku od 3 do 6 let. Tato třída je součástí městské mateřské školy Korálek nacházející se v krajském městě Liberec.

Metodické listy

V praktické části této bakalářské práce se nachází soubor devíti metodických listů, jejichž obsahem je výtvarná činnost tematicky zaměřená na jarní lidové zvyky, tradice a svátky. Z těchto českých tradic a zvyků byly ke zpracování metodických listů vybrány Velikonoce, Filipojakubská noc (pálení čarodějnic) a období máje a Den matek. Každému tematickému celku náleží tři metodické listy, které jsou určeny pro děti ve věku od 3 do 6 let. Dále je k tématu vždy uvedeno několik dalších činností vhodných pro využití v MŠ.

5.1 Velikonoce

Metodický list č. 1

Téma/Námět: *Na velikonočním dvorku*

Časová dotace: cca 1 hodina

Věk žáků: 4-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Seznámit se s Velikonoci jako se svátkem jara, kdy se příroda probouzí k životu a zvířata rodí svá mláďata.

Výtvarný problém: Pochopení principu tisku z papírové koláže.

Vztah k lidové kultuře: Velikonoce jako svátky jara a probouzející se přírody. Čas rození mláďat. Slepice a kuřátko jako symbol Velikonoc.

Technika: Kombinovaná technika – tisk z koláže na podklad probarvený krepovým papírem

Pomůcky: Čtvrtka A4, barevné krepové papíry, rozprašovač na vodu, černá temperová barva, nůžky, lepidlo (Herkules), silnější štětec, nádobka na vodu

Motivace:

Přednes dětské básně s názvem Slepíčka. Následné kladení otázek dětem a krátké povídání. Děti, poslouchejte pozorně, uslyšíte jarní básničku.

- Jaká zvířátka byla v básničce?
- Proč si myslíte, že tam byla zrovna tahle zvířátka? O čem byla básnička?
- Kdy se rodí mláďátka?
- Jaký svátek slavíme na jaře?
- Co víte o Velikonocích? Znáte nějaké zvyky?

Postup:

Podklad se vytvoří pokládáním pruhů či čtverečků krepového papíru na čtvrtku. Krepové papíry se postříkají vodou z rozprašovače. Využije se tak barvicí schopnost vlhkého krepáku.

V čase, kdy podklad schne, si děti ze čtvrtek vyrobí papírovou koláž, ze které budou později tisknout. Mohou si vybrat, koho znázorní – slepička, kohoutek kuřátko – mohou i kombinovat. Na paletu se dá černá barva, zhotovenou koláž si děti natrou černou temperou pomocí štětce a otisknou na zaschlý podklad.

Metodické poznámky:

- Čtvrtku je možné před pokládáním krepového papíru také lehce postříkat vodou z rozprašovače. Krepák se tak lépe přichytí.
- Děti mohou kousky krepového papíru nechat na čtvrtku volně spadnout z výšky.
- Je možné místo rozprašovače použít i kulatý štětec, kterým se bude barva z krepáku na čtvrtku vymývat. Kus krepového papíru se přikládá, dokud ještě pouští barvu.
- Je potřeba myslet na to, že tempera rychleji zasychá. Je proto nutné otisknout motiv co nejrychleji po nanesení barvy.
- Menším dětem bude potřeba pomoci s vyhotovením papírové koláže a s tiskem.

Hodnocení:

V kruhu – děti postupně ukáží svůj obrázek ostatním a popíší, koho na něm mají (kuřátko, slepici, slepici s kuřátky, kohouta apod.) Povídání o slepicích, kohoutech a kuřatech – vzhled, co jedí, kde žijí, jak se o ně lidé starají a o jejich souvislosti s Velikonocemi.

Obr. 1 Velikonoční slepička

Reflexe:

Při samotné realizaci se osvědčilo, když si děti kusy barevného krepového papíru nejdříve na čtvrtku rozprostřely a poté ji rozstříkovačem postříkaly. Později ještě kulatým štětcem vytlačily barvu nebo použily prsty. Tato část se dětem moc líbila a velmi je to bavilo. Některé děti kusy papíru jen tak rozprostřely a některé si je na čtvrtku hezky a pravidelně vyskládaly. Hrály si i s barevností a řešily, kam jakou barvu dají a jakou dají vedle. Stríkáni z rozprašovače také děti bavilo. Dětem se moc nechtělo s činností přestat. Některým už ale hrozilo, že se čtvrtka úplně rozmočí.

Zhotovování papírové koláže bylo již o něco těžší. Dětem dělalo problém pochopit její princip. Některé děti kreslily obrázky příliš malé. Bylo třeba zdůrazňovat to, aby je udělaly větší, protože na ně později budou lepit vystřižené další části. Děti si tedy nakreslily obrázek kuřátka, slepičky nebo kohoutka i s křídly, obličejem a dalšími prvky. Dětem bylo následně řečeno, že to, co si tam nakreslily, teď musí ještě jednou vystříhnout a nalepit na obrázek. Menším dětem bylo potřeba s přípravou koláže více pomáhat. S činností se začalo již ráno, kdy si děti připravily podklad. Ten se nechal během dopolední svačiny uschnout. Po svačince děti pokračovaly s přípravou papírové koláže. Děti byly u stolečku vždy po čtyřech.

Přestože to byla pro děti trochu náročnější činnost, zvládly to moc dobře. Bylo překvapivé, jak některé otisky dopadly dobře. Výtvarný problém byl správně stanovený, opravdu největší problémy byly u mladších dětí s vyhotovením papírové koláže pro tisk.

Metodický list č. 2

Téma/Námět: *Bublinkoví zajíčci*

Časová dotace: cca 1 hodina

Věk žáků: 4-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Představit dětem novou a zajímavou techniku, umožnit jim experimentovat a užívat si radost ze samotné činnosti.

Výtvarný problém: Dodržení bezpečnosti – foukání do brčka, ne sání. Přenášení bublin na čtvrtku. Zvolená barevná kombinace.

Vztah k lidové kultuře: Význam a symbolika velikonočního zajíčka. Velikonoční koledy.

Technika: Bubble art

Pomůcky: Čtvrtka A4, temperové barvy, kuchyňský jar, voda, brčka, lžice, nádoby, nůžky, tužka, fix

Motivace:

Povídání o Velikonocích. Necháme děti, aby vyprávěly z vlastních zkušeností, co pro ně Velikonoce znamenají a jak je vnímají. Krátké seznámení s velikonočním zajíčkem. Zajíc je symbolem života a štěstí. Tento symbol pochází z Německa, kde právě dětem přináší zajíček vajíčka, a to hlavně čokoládová. U nás není tolik rozšířený, ale v některých částech země se dodržují tradice, kdy děti hledají vajíčka schovaná zajíčkem nebo slepičkou či kohoutkem. Znáte velikonoční koledu o zajíčkovi?

Postup:

Děti si podle vlastního návrhu vytvoří šablonu zajíčka. Do nádob (misek) se ve správném poměru smíchá tempera s kuchyňským jarem a vodou (2 lžíce temperové barvy, 2 lžíce jaru, ¼ vody). Vše se pořádně promíchá. Děti opatrně brčkem vytvoří foukáním bubliny, které pomocí lžice a brčka přenášejí na vystřiženého zajíčka. Fixem po zaschnutí dokreslí zajíčkovi obličej nebo části těla.

Metodické poznámky:

- Dát pozor na to, aby děti nenabíraly lžící tekutinu, pouze bubliny.
- Nevolit vysoké nádoby, které by děti při manipulaci s přenášením bublin mohly převrhnout.

Hodnocení:

V kruhu – děti představí svého velikonočního zajíčka (mohou mu vymyslet jméno) a řeknou, co dobrého umí jejich zajíček, v čem přináší lidem štěstí.

Obr. 2 Bublínkový zajíček

Reflexe:

Před samotnou motivací uvedenou v metodickém listu, posloužila i nová velikonoční výzdoba ve třídě. Rám dveří byl ozdoben papírovými siluetami zajíčků. Otázka pro děti zněla, zda si nové výzdoby všimly, co výzdoba znázorňuje a proč vůbec ve třídě je. S dětmi jsme se krátce pobavili o Velikonocích. Děti mluvily o tom, co jsou Velikonoce a kdy je slavíme.

Na vyzvání děti zkusily odříkat velikonoční koledu, kterou samy znají. Zde bylo volně navázáno na motivaci v metodickém listu. Děti odpovídaly na otázku, zda znají i velikonoční koledu, ve které vystupuje zajíček. Koledu si vyslechly nejdříve přednesenou a následně jsme si ji zkusily odříkat i společně. Dětem se navrhlo, že by si mohly veselého velikonočního zajíčka, který nosí lidem štěstí také vytvořit. Každý mu může vymyslet jméno a kouzelnou moc. Motivace se povedla dobře a děti se těšily a už přemýšlely nad jménem pro svého kouzelného velikonočního zajíčka.

Dětem se dostalo názorné ukázky, jakým způsobem si zajíčka vytvoří. Aby nikdo barvu brčkem nenasával, proběhla navíc připravená foukací rozcvička. Každé dítě dostalo kousek papíru. Z papíru si děti samy udělaly kuličku. Přiměřeně velikou, aby se do ní dalo foukat brčkem. Pak každé dítě dostalo brčko a zkoušelo foukáním posouvat kuličku po lavici.

Při tomto úkolu byla náročnější celková organizace. Nejdříve si děti nakreslily obrys svého zajíčka. Většina z nich kreslila i obličej, přestože nemusely. To ale v důsledku nebyl problém. Doba, kdy děti kreslily a vystříhávaly zajíčky, sloužila pro přípravu misek s barvami. Celkem měly děti k dispozici pět barev – zelenou, modrou, žlutou, červenou a oranžovou. Dětem jsem zdůraznila, že barvy jsou pro všechny a že se o ně budou dělit. Každé má své brčko, kterým si udělá bubliny a lžící je pak nabere a přiloží. V procesu bylo nutné barvy upravovat, aby byl dostatek množství v misce a bubliny se tak daly vytvořit. Jednou se miska s barvou převrhla, ale s dětmi jsme včas zareagovali a vše dali hned do pořádku.

Děti samozřejmě fascinovalo a bavilo samotné foukání bublin. Starší děti pracovaly moc hezky a princip pochopily. Mladším dětem bylo třeba pomoci, protože zůstaly u samotného foukání bublin. Tato činnost byla o něco náročnější, co se týče celé organizace. Bylo ale velmi potěšující vidět, že aktivita děti bavila a byla pro ně takovým malým zážitkem.

Metodický list č. 3

Téma/Námět: *Neobyčejná kraslice*

Časová dotace: cca 45 minut + schnutí

Věk žáků: 3-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Seznámení s různým typem materiálu, jeho využití a uvědomění si jeho vlastností.

Výtvarný problém: Vystižení tvaru vejce a samotné lepení

Vztah k lidové kultuře: Velikonoční kraslice – různé druhy, motivy a způsoby zdobení podle oblastí a krajů

Technika: Tvarování alobalu doplněné lepením barvené papírové utěrky

Pomůcky: Temperové barvy, Herkules, plochý a kulatý štětec, alobal, papírové utěrky, nádoba na vodu

Motivace:

K motivaci poslouží větvička s kočičkami. Co je to? Květy vrby jívy – kočičky – patří k prvním poslům jara. Vrbové kočičky jsou symbolem jara a Velikonoc. Obvykle si je doma ve váze ještě zdobíme vyfouknutými malovanými vajíčky. Těm se říká kraslice. Velikonoční kraslice jsou ale i natvrdo uvařená a ozdobená nebo malovaná vejce. Kraslice slouží o Velikonocích jako odměna pro koledníka za vyšlehání pomlázkou. My bychom si mohli kočičky také ozdobit, co říkáte? Budou to ale trochu jiné kraslice. Nebudeme totiž potřebovat žádná vajíčka.

Postup:

Papírové kuchyňské utěrky si děti natrou lehce navlhčenými barvami podle vlastní fantazie. Mezitím co utěrky budou schnout, si z alobalu vytvoří tvar vejce. Suché utěrky si natrhají na malé kousky a pomocí disperzního lepidla lepí na vytvořené vejce z alobalu. Vejce se nechá řádně zaschnout. Poté se pomocí špendlíku připevní na vajíčko kousek provázku nebo stužka na zavěšení.

Metodické poznámky:

- Temperové barvy lehce naředit, aby se papírové utěrky nerozedřely – nesmí ale utěrku rozmočit.

Hodnocení:

Společné zdobení kočíček vytvořenými kraslicemi. Povídání si o tom, jak probíhá příprava na Velikonoce u nich doma. Zda pomáhají barvit a zdobit vajíčka, s kým je zdobí, zda mají doma také vázu s kočíčkami apod.

Obr. 3 Váza s kočíčkami

Reflexe:

K motivaci byla využita větvička s kočíčkami. S dětmi proběhlo povídání o jejich využití během velikonočního období. Děti také mluvily o dalších předmětech, které slouží jako dekorace. Společně jsme si prohlíželi a ukazovali obrázky kraslic v knihách, nazdobeného velikonočního pečiva v různých časopisech o vaření a pečení atd.

Děti si nejdříve nabarvily papírové utěrky. Zatímco utěrky schnuly, z kusu alobalu si děti začaly tvarovat vejce. Bylo nutné dětem ukázat, jak na to a tvořit společně s nimi. Někomu to šlo lépe a někomu hůř. S malou pomocí si ale každé dítě vytvořilo své. Po zaschnutí se utěrka natrhala na malé kusy a jednotlivě se pak tyto kusy pomocí lepidla lepily na alobalové vejce.

Tato technika byla náročná na čistotu práce. Lepení papírové utěrky na alobalové vejce šlo dětem štětcem často špatně, protože se trhala. Děti tak místo štětce používaly i prsty. K práci i k schnutí posloužily jako stojany klasická plata od vajec. Po řádném zaschnutí pomohly starší děti opatrně připevnit poutka pomocí špendlíků a společnými silami jsme ozdobili vázu s kočíčkami.

Další aktivity

PH – Kuřátka a barevná zrníčka

Pomůcky: Papírové kuličky (červené, žluté, zelené, modré, oranžové, hnědé, bílé, černé), misky a barevné papíry na rozlišení stanovišť

Postup: Paní učitelka v roli hospodářky rozhází po prostoru malé papírové kuličky, které představují zrníčka, děti v roli kuřátek mají za úkol podle pokynů vysbírat všechna zrníčka a přenést je do příslušné mísy. Každé dítě může po každé vzít jen jedno zrníčko. Děti si tak procvičí špetkový úchop a upevní názvy barev. (vlastní zdroj)

PH – Honička s pomlázkou

Pomůcky: Pomlázka

Postup: Samotné hře předchází opakování velikonoční koledy (např. *hody, hody, doprovody*). Ten, kdo chytá nejdříve, odříká kousek velikonoční koledy a následně začne ostatní děti honit a chytat. Chycené dítě si převezme pomlázku a začíná odříkávat koledu znovu. Děti upozorníme na to, že s pomlázkou ostatní děti nemrskáme přes hlavu a obličej. Babu předají klasicky dotekem ruky. (vlastní zdroj)

Pečení mazance

Společné pečení dětí tradičního velikonočního pečiva – mazance.

5.2 Filipojakubská noc

Metodický list č. 1

Téma/Námět: Čarodějnický rej

Časová dotace: cca 1 hodina

Věk žáků: 3-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Uvědomit si možnosti využití různého materiálu ve výtvarné činnosti a prakticky si tyto možnosti vyzkoušet.

Výtvarný problém: Vytvoření celku z jednotlivých částí za využití různých materiálů či předmětů. Schopnost vhodného využití výrazových prostředků zvolených materiálů či předmětů.

Vztah k lidové kultuře: Filipojakubská noc – tradice pálení čarodějnic, slet čarodějnic, pověry

Technika: Kombinovaná technika – malba a otisk – otisk různých materiálů a předmětů

Pomůcky: Čtvrtka A3, různé materiály a předměty – bublinová fólie, knoflíky, korkové zátky, drátěnky, houbičky apod.

Motivace:

Společné povídání o čarodějnici. Pokládáme dětem různé otázky týkající se čarodějnice a jejího vzezření, vyslechneme jejich návrhy.

- Jak vůbec vypadá, jak si ji představuješ?
- Co má čarodějnice na sobě? Co jí nesmí chybět?

Je známo, že čarodějnice se jednou za rok slétávají na svou slavnost k velkému ohni. Obvykle létají na koštěti a berou s sebou i své zvířecí pomocníky. Taková slavnost se ale neobejde bez příprav. Čarodějnice se také předhání v tom, které to bude nejvíce slušet. Ale pozor! Jsou to čarodějnice a ty se předhání v tom, která má větší nos, rozčuchanější vlasy, křivější nohy nebo třeba otrhanější šaty.

Postup:

Čtvrťka o velikosti A3 se natře tmavou barvou. Děti si z různých materiálů a předmětů navrhnu svou vlastní čarodějnici. Pomocí temperových barev (odstíny, které vyniknou na tmavém podkladu) natrou jednotlivé části, které na tmavý podklad otisknou. Snaží se zaplnit celou plochu čtvrtky.

Metodické poznámky:

- Barvy, kterými se budou potírat tisknoucí plochy, by měly být na tmavém podkladu dobře viditelné a výrazné tzn. míšené s bělobou.
-

Hodnocení:

Nejprve děti představí svou čarodějnici a zkusí ji svým kamarádům popsat. Děti si vyberou obrázek čarodějnice, která se jim líbí a řeknou proč – co se kamarádovi povedlo apod.

Obr. 4 Čarodějnice

Reflexe:

Barevný podklad si děti připravily ráno po jejich příchodu, aby byl suchý a připravený k hlavní činnosti. Motivace proběhla v návaznosti na čarodějnický rej, na který se všechny děti vždy moc těší a který se koná každý rok. S dětmi jsme si sedli v herně do kroužku. Děti byly tázány na čarodějnický rej a co se při takovém reji děje. Zda vědí, jak takový rej vypadá a co znamená. Děti odpovídaly tak, že mají převleky nebo masky čarodějnic a čarodějů a že tancují a mají ve školce různé soutěže. Otázky směřovaly více ke starším dětem, které jsou ve školce déle a mohou tak informace předávat menším dětem. Poté bylo navázáno otázkami uvedenými výše.

S dětmi jsme mluvili o tom, jak čarodějnice může vypadat, co má na sobě, zda má nějaké zvířecí pomocníky apod. Děti povídaly o čarodějnicích, které znají např. třeba z pohádky. Dětem se navrhlo, že bychom si mohly udělat menší čarodějnický rej, takovou módní přehlídku čarodějnic a následoval zbytek motivace. Po tomto komunikačním a zároveň i motivačním kruhu jsme se s dětmi přesunuli ke stolečkům. Děti dostaly instrukce, co a jak mohou používat. Např. na kusu čtvrtky otisknutý korek nebo bublinkovou folii.

Samotná realizace proběhla bez problémů. Děti úkol lehce pochopily a otiskování různých materiálů je bavilo. Děti byly zvědavé, jak bude vypadat otisk zvoleného předmětu. K dispozici měly například bublinkovou folii, knoflíky, korkové zátky, houbičky na nádobí, vatové tyčinky, plastové vidličky aj. Děti také používaly smotky starých novin nebo i krepového papíru a další různé předměty. Tato výtvarná činnost podle mého názoru, byla pro děti zajímavá i zábavná a byla zvládnuta dobře i organizačně.

Metodický list č. 2

Téma/Námět: *Čáry, máry, plískanice, a jsou z nás čarodějnice!*

Časová dotace: cca 45 minut

Věk žáků: 4-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Práce s liniemi – naučit se vést přesné linie podle předlohy. Snaha zachytit momentu změny (proměny).

Výtvarný problém: Napodobení své podoby pomocí obrysové kresby. Manipulace a práce s fólií při obkreslování.

Vztah k lidové kultuře: Filipojakubská noc – tradice pálení čarodějnic, podoba čarodějnic a jejich čarovná moc, schopnosti.

Technika: Kresba na folii

Pomůcky: Euroobal hladký o formátu A4 (i barevný), centropen (permanentní a vodou nesmývatelný), tužka, fotografie obličeje (nejlépe A4), barevné papíry

Motivace:

Jak vypadá taková čarodějnice, jistě všichni víme. Jak poznáme čarodějnici? Co všechno umí? Umí se třeba přeměnit, zvládne to čarodějnice? V co by se třeba mohla přeměnit? Může si třeba vzít podobu druhých lidí? Co kdyby si vzala i vaši podobu? Zkusíme se proměnit v čarodějnice? Opakujte po mě zaříkávadlo.

Postup:

Děti si do desek vloží svou fotografii obličeje (dostatečně velikou). Centropenem se co nejvěrněji snaží obtáhnout všechny linie své tváře přímo na euroobal. Druhý euroobal (barevný) se rozstříhne. Děti využijí pouze jednu jeho vrstvu. Tuto folii si přiloží na desky, kde mají obkreslený svůj obličej. Na tento druhý euroobal si dokreslí čarodějnické atributy (např. velký nos, špičatou bradu apod.). Následně se tato folie vloží do desek, kde se linie prolnou. Jako pozadí může zůstat samotná fotografie nebo se vloží barevný papír.

Metodické poznámky:

- Zvolit dvě barvy centropenu – pro každou obrysovou kresbu jinou. Děti tak lépe rozliší oba prvky a nebude se jim motiv „ztrácet“.

Hodnocení:

Společně mohou děti hádat kdo je ukrytý v podobě čarodějnice. Děti si navzájem ukáží svou čarodějnickou proměnu. Můžou se pokusit popsat, co jim přibylo, jak se proměnily.

Obr. 5 Proměna

Reflexe:

S dětmi jsme si zopakovali, jak poznáme čarodějnice a co je pro ni typické po vzhledové stránce. Poté jsme se zaměřili na to, jaké schopnosti může čarodějnice mít. Děti vymýšlely různé schopnosti jako známé létání na koštěti, vaření lektvarů nebo třeba i schopnost mluvit se zvířaty a mnoho dalších. O vnuknuté myšlence přeměny čarodějnice v jiného tvora či člověka jsme chvíli společně přemýšleli. Děti vymýšlely, v jaká zvířata by se mohla čarodějnice proměnit a společně jsme se naučili zaříkadlo (viz název metodického listu).

Protože bylo ve školce málo dětí, bylo možné si sednout ke stolečku a v rychlosti jim ukázat, jakým způsobem se přemění v čarodějnici. Dětem se nastříhané fólie přilepily v horní části ke stolu lepicí páskou, aby jim držely na místě. Starším dětem postup nedělal velké problémy. Mladším dětem bylo nutné s obtažením hlavních linií pomoci.

Dokreslování čarodějnických atributů bylo pro děti velmi zábavné a některé děti se i dost „odvázaly“. Děti si také moc užily část, ve které měly poznat kamarády schovaného za tváří čarodějnice.

Metodický list č. 3

Téma/Námět: *Hoř, ohníčku, hoř – všechno zlé umoř...!*

Časová dotace: cca 1 hodina

Věk žáků: 4-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Vystihnout pomocí zvolené techniky vzhled ohně. Kombinovat výtvarné prostředky a techniky.

Výtvarný problém: Volba barevné kombinace. Práce s nanášením barev na čtvrtku ve spojení s potravinářskou fólií. Práce se šablonou.

Vztah k lidové kultuře: Filipojakubská noc – tradice pálení čarodějnic a pálení ohňů, význam ohně

Technika: Kombinovaná technika – malba za využití potravinářské fólie, papírové šablony a malby tuší

Pomůcky: Čtvrtka A4, paleta, temperové barvy, kulaté štětce, potravinářská folie, šablony ve tvaru plamíneků, černá tuš

Motivace:

Povídání o tradici. Co je to vůbec pálení čarodějnic? ...

Kdy tento zvyk vznikl, to se přesně neví. Oheň měl ale důležitou roli. Lidé totiž věřili, že oheň má ochrannou moc a že je uchrání od všeho zlého. A když od všeho, tak i od čarodějnic. Čarodějnice byla totiž symbolem zla a nečisté moci. Tím, že lidé vyrobenou figuríny spálí, očišťují přírodu a vše živé od jejich zlé moci.

Postup:

Na paletě si děti namíchají barvy ve zvolené barevné kombinaci. Pomocí štětce se barva rozetře po ploše čtvrtky. Barva ne pastózní naopak se musí hodně ředit a na mokré dát pak fólii. Poté na plochu přiložím kus potravinářské fólie a posouváním a mačkáním vytvoří různé přehyby, které po zaschnutí vytvoří vzor. Folie se musí dát na ještě mokrou barvu. Je proto třeba pracovat rychleji. Po zaschnutí tohoto podkladu si děti na ploše vytvoří kompozici s předem nastříhaných plamíneků. Tyto plamínky slouží jako šablony. Plochu okolo nich děti potřou černou tuší a nechají zaschnout.

Metodické poznámky:

- Barva nesmí být pastózní, naopak hodně ji musíme více ředit. Folie se musí dát na ještě mokrou barvu. Je třeba pracovat rychle.

Hodnocení:

Zhodnocení činnosti paní učitelkou, pochvala dětí.
Povídání o ohni. K čemu můžeme oheň využít apod.

Obr. 6 Ohýnek

Reflexe:

S přípravou podkladu se začalo již ráno. Děti byly u stolečku maximálně po čtyřech, aby jim mohlo být pomoci. Pokaždé se začalo motivaci tím, že děti měly říct to, co vědí o ohni. V návaznosti na to měly děti vybrat z potřebné barvy. Děti si vyslechly, co je čeká, a co budeme dělat a jakým způsobem. Tím, že každé dítě pracovalo jinak rychle, byla možnost pomáhat s přiložením potravinářské fólie. Tato část byla asi nejproblematictější kvůli nutnosti přiložit fólii co nejrychleji a také se muselo dávat pozor, aby si děti čtvrtku příliš nepromočily. Poté se práce nechaly důkladně zaschnout.

Motivaci jsem dále navázala na oheň, o kterém jsme si povídali ráno. S dětmi jsme v rychlosti shrnuli poznatky, které o něm mají. Společně jsme si už říkali něco o tradici pálení čarodějnic a chtěla jsem vědět, jestli si něco pamatují a co dalšího vědí. Proto jsme mluvili o zvycích spojených s touto tradicí a doplnili jsme nějaké informace. Šlo především o upevnění znalostí o tomto zvyku. Kdy a jak se slaví, jakou roli zde hraje pálení ohňů a jak je spojeno s čarodějnicemi.

Při vytváření plamenů dělalo dětem problém přidržet si šablony na místě. Mladším dětem se s tím více pomáhalo. Na závěr jsme si s dětmi vytvořené ohýnky ještě začarovali, aby měli kouzelnou moc. K tomu jsme využili název tohoto metodického listu, který je převzat z knihy České zvyky a obyčeje od Aleny Vondruškové (2004).

Další aktivity

Šaty pro čarodějnic

Na velký papír se nakreslí čarodějnice. Děti pomocí kusu novin, které si samy natrhají, vylepují prázdná místa. Čarodějnic se tak zaplní dříve bílé šaty. Rozvíjí se především jemná motorika. (vlastní zdroj)

Čarodějnický rej

Děti si přinesou do školky čarodějnické kostýmy a společně se uspořádá čarodějnický rej za doprovodu písniček, přehlídka čarodějnic a čarodějů a různé soutěže.

PH – Plamínky (honička)

Pomůcky: Pruhy krepového papíru cca 30-40 cm dlouhé (červený, žlutý, oranžový)

Postup: Několika vybraným dětem (záleží na celkovém počtu dětí) se zezadu za pas připevní tři dostatečně dlouhé pruhy krepového papíru, které představují plamínky. Děti pobíhají po prostoru a snaží se si své plamínky uchránit. Ostatní děti se naopak snaží plamínky „uhasit“ a to tím, že jim pruhy krepového papíru seberou. Hra končí v okamžiku, kdy jsou všechny děti, které představovaly plamínky, bez pruhů krepového papíru. (vlastní zdroj)

PH – Barevné Chajdy

Pomůcky: Obrázky (karty) barevných čarodějnic a jejich příbytků

Postup: Děti se rozdělí do čtyř skupin zhruba o stejném počtu. Každá skupina představuje čarodějnice určité barvy. Čarodějnice mají podle barev i svojí „chajdu“ – stanoviště. Úkolem skupinek je hlídat si svou barvu a na signál (učitelka ukáže obrázek barevné čarodějnice a říká barvu) „vyletět“ a v mírném poklusu se pohybovat po prostoru. Po změně barvy děti „zalétají“ zpátky do domečku a vyráží další skupina. (vlastní zdroj)

Čarodějná košťata

Pomůcky: Čarodějnická košťata, barevná stuha

Postup: Obdoba hry na Palečka a Obra. Děti stojí v kruhu. Jedno koště se označí barevnou stužkou a představuje Palečka. Košťata dostanou děti, které jsou v kruhu naproti sobě. Na povel si děti předávají košťata tak, aby koště se stuhou dohonilo koště bez stuhy. Hra končí, jakmile se košťata setkají. (Sborník her, aktivit a textů MŠ Korálek)

Čarování

Pomůcky: Bonbóny Skittles, talíř, voda

Postup: Na talíř se bonbóny rozmístí do pravidelného kruhu. Voda se na talíř nalije pomalu a opatrně od středu. Musí dosahovat až k bonbónům, aby se mohlo barvivo rozpouštět. Rychlost rozpíjení závisí na teplotě vody. (vlastní zdroj)

5.3 Máj a Den matek

Metodický list č. 1

Téma/Námět: *Čarovný máj*

Časová dotace: cca 1 hodina

Věk žáků: 4-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Představit dětem zajímavou a zábavnou techniku, umožnit jim ve výtvarné výchově experimentovat a užívat si samotný proces tvorby.

Výtvarný problém: Práce s páskou a její zpracování pro vytvoření květin.

Vztah k lidové kultuře: Období máje – jaro v plném proudu, příroda je plná vůní a barev.

Technika: Kombinovaná technika – malba nafukovacími balonky za využití papírové pásky

Pomůcky: Čtvrtka A3 (případně A4), krepová lepicí páska, temperové barvy, papírové tácky, nafukovací balónky

Motivace:

Písnička Travička zelená a na ní navazující relaxační cvičení. Děti zavřou oči, lehnou si na zem a představí si, že leží na zelené louce plné krásných květin.

Postup:

Děti si z pásky sestaví na čtvrtce různé květiny podle své fantazie. Pásku mohou různě trhat. Na papírové tácky se dá množství temperové barvy, na každý tác vždy jednu barvu. Děti pomocí nafouknutého balónku namočí jeho špičku do barvy a přenáší ji na čtvrtku, kterou jednotlivými otisky celou pokryjí. Po zaschnutí opatrně odstraní pásku.

Metodické poznámky:

- Čtvrtku pomocí balónků dostatečně pokrýt barvou, aby po stržení pásky byl motiv viditelný.
- Při strhávání pásky postupovat opatrně, aby se čtvrtka příliš nestrhla.

Hodnocení:

- Co komu vykvetlo? Děti zkusí popsat svůj obrázek.
- Jaké barvy na něm jsou, kolik mají květin. Mohou zkusit porovnat vzájemné velikosti květin.
- Dále si s dětmi povídáme o tom, co rostliny potřebují k životu, jak se o ně staráme.

Obr. 7 Rozkvetlá louka

Reflexe:

S dětmi jsme si u klavíru zazpívali známou písničku Travička zelená. Poté si děti lehly na zem a měly se uvolnit. Každé z nich mělo zavřít oči a představit si, že leží na krásně rozkvetlé louce se zelenou travičkou. Na louce kvete spousta krásných květin. Mají krásné zářivé květy. Děti na louce leží a vnímají vůni květin. Pak se děti pomalu zvedly a společně jsme si povídali – jaké květiny na louce viděly, jaké měly barvy apod. Tímto způsobem byly děti namotivovány.

Vytvoření květin z papírové lepicí pásky nedělalo žádné velké problémy. Starší děti to zvládly snadno a samy. Menším byl třeba trochu pomoci. Nanášení barev pomocí balónků bylo pro děti zábavou. Určil se stoleček, který sloužil jen k nanášení barev balónky. Děti postupně chodily ke stolečku. Pro každou barvu sloužil vždy jeden balónek. Děti musely spolupracovat. Sundávání papírové pásky šlo trochu hůř. Na čtvrtku byla místy moc přimáčknutá a šla tedy po tom hůř odlepit, místy strhala čtvrtku. Celkově je výsledek ale moc pěkný. Vytvořená struktura z balónků vypadá zajímavě a děti „balónkování“ bavilo.

Metodický list č. 2

Téma/Námět: *Máj, máj, máj, kvete celý háj*

Časová dotace: cca 30 minut + příprava barev

Věk žáků: 3-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Pomocí malby zmrzlými barvami procvičit uvolňování zápěstí.

Výtvarný problém: Dát si pozor na rozmočení nebo rozedření papíru.

Vztah k lidové kultuře: Období máje – jaro v rozkvětu, měsíc lásky.

Technika: Malování zmrzlými barvami

Pomůcky: Čtvrtka A3 (případně A4), temperové nebo potravinářské barvy, formička na led, voda, dřívka na nanuky nebo špejle

Motivace

Povídání s dětmi o měsíci květnu a jeho charakteristice. V jednoduchosti seznámíme děti s tradicí stavění Máje. Děti naučíme krátkou básničku (viz přílohy).

Postup:

Do formičky na led se nalije trochu barvy nebo potravinářského barviva. Po okraj se doplní vodou a špejlí se barva s vodou rozmíchá. Formička se uloží do mrazáku. Až směs lehce zatvrdne, vloží se do každé kostičky kus dřívka a formička se opět vloží do mrazáku. Po úplném zamrazení se formička vyjme a ledové barvy se mohou hned použít. Děti znázorní nejružnější květy podle své fantazie, snaží se zaplnit celou plochu.

Metodické poznámky:

- Dbáme na bezpečnost – dětem zdůrazníme, že zamrzlé barvy na špejli, nejsou jako nanuk a neochutnávají se.

Hodnocení:

Jak se dětem pracovalo? Chtěly by s ledovými barvami pracovat ještě někdy příště? Co jim vykvetlo?

Obr. 8 Ledové květiny

Reflexe:

S dětmi jsme si povídali o květnu a prvomájové tradici stavění Máje. V knihách jsme si ukázali, jak taková Máj vypadá. Děti sdělovaly své zážitky a znalosti o tomto období. Po motivaci a před samotným malováním ledovými barvami jsme si s dětmi udělali ještě pár cviků na procvičení jemné motoriky. Šlo o to, aby měly uvolněné paže. Při činnosti dětí bylo pak třeba sledovat, zda mají uvolněné i zápěstí. Pár dětí s tím problémem mělo. Bylo tedy nutné dětem ruku trochu uvolnit. Některým také dětem dělalo zprvu problém uchopení „ledovky“ tak, aby vznikla tenká nebo tlustá stopa. Musely se netradičním výtvarným nástrojem nejprve trochu seznámit. Při činnosti jsme také zjistili, že některé „ledovky“ byly dobře viditelné, některé však příliš nemalovaly. Jinak šlo malování celkem snadno. Pro děti to byla ale nová a zajímavá činnost. Bylo znatelné dětské zaujetí pro tuto činnost. Při reflexi a hodnocení s dětmi, bylo potěšující to, že se jim malování se zmrzlými barvami líbilo a rády by si tímto způsobem zkusily malovat i někdy příště.

Metodický list č. 3

Téma/Námět: *Krásná, něžná květinka, to je moje maminka.*

Časová dotace: cca 45 minut

Věk žáků: 3-6 let

Výchovně vzdělávací cíl: Upevňování sociálních vztahů a vazeb (dítě-matka). Opakování a upevňování názvů květin.

Výtvarný problém: Volba barevné kombinace a volba otiskovaného předmětu. Opatrnost při práci s tuší.

Vztah k lidové kultuře: Den matek – tradice oslav mateřství, zvyk obdarovávat maminku květinou nebo vlastnoručně vyrobeným dárkem.

Technika: Kombinovaná technika – malba temperovými barvami doplněná nanášením barev pomocí papírových novin

Pomůcky: Čtvrťka A4, noviny nebo letáky, temperové barvy, štětce, nádoba na vodu

Motivace:

Povídání s dětmi nad tématem – moje maminka. Kdyby byla maminka květinou...

- Jakou květinou by maminka byla, kdyby se v ní proměnila?
- Jak by voněla, jakou by měla barvu nebo okvětní lístky?
- Které barvy jsou veselé?

Postup:

Na čtvrtku se pomocí kusu zmačkaných novin, které se namočí v temperě, otiskne struktura. Děti mohou kombinovat více barev. Po zaschnutí si namalují děti květinu podle vlastní fantazie.

Metodické poznámky:

- Učitelka by měla znát rodinnou situaci. Může se stát, že některé dítě maminku nemá. Den matek je citlivé téma a musíme postupovat citlivě, aby nedošlo k traumatu.
- Dětem názorně ukázat práci s novinami.

Hodnocení:

Povídání o své mamince. Děti řeknou například, co se jim na své mamince líbí, co na ni mají rády, jestli vědí, jakou má práci a jakou kytičku namalovaly.

Reflexe:

Obr. 9 Květina mamince

Především dívky si motivační část užily. Přirovnávání maminky ke květině, vhodně posloužilo i pro opakování názvů květin a barev. Děti si samy utrhyly kus novinového papíru a zmačkaly. Otiskování novin dělalo některým dětem problém v tom smyslu, že měly noviny málo namočené v barvě a také na ně při tisku málo tlačily. Vzor se proto místy otiskl skoro neznatelně. Barevnost byla ponechána na dětech. Některé děti udělaly podklad vícebarevný a pestrý, některé se rozhodly použít třeba jen jednu barvu. Výsledky tak byly různé. Vzhled květin záležel čistě na fantazii dětí. Bylo moc hezké a chvílemi až úsměvné vidět a slyšet, jak děti vypráví o své mamince. Bylo znát, jak mají všichni svou maminku rádi a jak rádi, když o ní mohou vyprávět.

Další aktivity:

Na zahradníky

Pomůcky: Obrázky květin a keřů (kartičky)

Postup: Děti se posadí do kruhu na zem. Doprostřed kruhu se položí kartičky s obrázky květin a keřů, tak aby byly rubem nahoru. Vždy jedno dítě (zahradnice/zahradník) obchází kruh a přitom říká: *Mám já velkou zahradu, znám v ní každý kout. Pojd' si ke mně, Eliško, něco utrhnout!* Dítě, které bylo vyzváno, si vybere jednu kartičku, obrátí ji a pokusí se říct, co si utrhl. (Dagmar Šottnerová – z knihy Lidové tradice, s. 203)

Pohádka

„*Proč máme tulipán*“ (Marie Kšajtová – z knihy Rok v mateřské škole, s. 170)

Dárek pro maminku

Pomůcky: Plátěný pytlík či zakrytá krabice atd. s různými předměty či obrázky

Postup: V komunikačním kruhu si s dětmi povídáme, co jejich maminka dělá. Následně dětem ukážeme pytlík, do kterého předem umístíme několik předmětů (jejich počet by měl odpovídat počtu dětí). Každé dítě si z pytlíku vytáhne jeden předmět. Jakmile mají všichni v ruce jeden předmět, vyzvěme děti po jednom, aby svůj předmět popsaly a rozhodly, zda se k obdarování maminky hodí. Pokud se nehodí, zkusí děti vymyslet, jestli by z předmětu mohl mít radost někdo jiný. Po skončení aktivity si zopakujeme, které z předmětů mohou posloužit jako dárek. (Sborník her, aktivit a textů MŠ Korálek)

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na jarní lidové zvyky a tradice. Cílem bylo vytvořit metodické listy, které by jednotlivé svátky dětem předškolního věku přiblížily. Vzniklo tak 9 metodických listů zaměřených na výtvarnou výchovu. K vybraným jarním svátkům a oslavám tak náleží vždy 3 metodické listy. Každý tematický blok např. Velikonoce je následně doplněn o další činnosti, které toto téma doplňují.

S informacemi o jednotlivých svátcích, jejich podobou a zvyky se děti nejčastěji seznamovaly pomocí motivace, která předcházela samotné výtvarné činnosti. Motivace byla například v podobě dětské básničky, na kterou navazovaly různé otázky nebo formou komunitního kruhu, kde jsme si s dětmi společně nad tématem povídali. Šlo především o to děti k činnosti vhodně namotivovat a také zjistit úroveň jejich znalostí a zkušeností s lidovou kulturou.

Realizace praktických činností mi poskytla řadu nových poznatků, a především zkušeností pro další práci s dětmi, a to nejenom z hlediska výtvarné výchovy, ale i v dalších oblastech. Mentorka mé praxe a zkušená učitelka mi byla nápomocná a předala mi různé tipy pro efektivnější práci s dětmi. Zvolené náměty ale především techniky byly pro děti i ostatní učitelky zajímavé. Pro mne bylo odměnou vidět nadšení dětí při činnostech a že je tvoření baví. Takové události jako jsou svátky a tradice s nimi spojené by měly mít místo v životě dětí. Děti se na tyto události vždy velmi těší a intenzivně je prožívají.

Tato bakalářská práce byla pro mne samotnou zdrojem nových a zajímavých nápadů a spousty nových informací. Realizace praktické části bakalářské práce mne utvrdila v tom, jak mě práce s předškolními dětmi baví a že se chci této práci nadále věnovat. Budu také velmi ráda, pokud se tato práce stane inspirací a pomocí pro ty, kteří s dětmi rádi pracují.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- Anon., 1998. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 1. vyd. Praha: Nakladatelský dům OP. ISBN 80-85841-37-1.
- Frolec, V., 1980. *Dítě a tradice lidové kultury: [sborník]*. 1. vyd. Brno: Blok. ISBN 47-015-80.
- Hazuková, H., 2011. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. dotisk 1. vyd. Praha: Raabe. ISBN 978-80-87553-30-5.
- Jakoubková, V., Packová, J. & Pejšová, J., 1988. *Výtvarná výchova v mateřské škole: dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha: VÚP ve vyd. Naše vojsko.
- Kunze, P. & Salamander, C., 2011. *Malé děti potřebují rituály*. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3405-4.
- Lada, J., 2017. *Tradiční české jaro*. 1. vyd. Praha: Bambook. ISBN 978-80-271-0017-0.
- Langhammerová, J., 2013. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. 1. vyd. Praha: Petrklíč. ISBN 978-80-7229-171-7.
- Langmeier, J. & Krejčířová, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1284-9.
- Motlová, M., 2010. *Český rok od jara do zimy*. 1. vyd. V Praze: Fortuna Libri. ISBN 978-80-7321-522-4.
- Nádvorníková, H. et al., 2014. *Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí: dítě a jeho psychika - poznávací schopnosti a funkce*. 1. vyd. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-163-2.
- Oprailová, E., 2016. *Předškolní pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5107-8.
- Pošarová, M. & Valešová, H., 2016. *Výtvarné vyjadřování 3 (prostorová tvorba)*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7494-301-0.

- Průcha, J. & Koťátková, S., 2013. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0495-4.
- Roeselová, V., 1996. *Techniky ve výtvarné výchově*. 1. vyd. Praha: Sarah. ISBN 80-902267-1-X.
- Skopová, K., 2007. *Hody, půsty, masopusty: slavíme, vaříme, zdobíme a hrajeme si celý rok podle lidových tradic*. 1. vyd. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-86903-46-0.
- Šottnerová, D., 2007. *Jaro: [zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry]*. 1. vyd. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-074-7.
- Šottnerová, D., 2009. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-096-9.
- Toufar, P., 2001. *Velikonoce*. 1. vyd. Třebíč: Akcent. ISBN 80-7268-129-X.
- Trnková, K., 2016. *České zvyky a tradice*. 1. vyd. Praha: Studio trnka. ISBN 978-80-87678-46-6.
- Uždil, J., 1980. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Vágnerová, M., 1999. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-803-4.
- Vágnerová, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- Vondrušková, A., 2004. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01356-8.
- Vondrušková, A., 2015. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: MOBA. ISBN 978-80-243-6761-3.

Seznam příloh

- Příloha 1 MALOVÁNÍ KREPOVÝM PAPIREM
- Příloha 2 PAPIROVÁ KOLÁŽ (chlapec, 5 let)
- Příloha 3 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE A (chlapec, 5 let, A4)
- Příloha 4 TISK Z PAPIROVÉ KOLÁŽE
- Příloha 5 POUŽITÁ PAPIROVÁ KOLÁŽ (dívka, 6 let)
- Příloha 6 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE B (dívka, 6 let, A4)
- Příloha 7 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE C (dívka, 6 let, A4)
- Příloha 8 FOUKÁNÍ BUBLIN
- Příloha 9 PŘENÁŠENÍ BUBLIN
- Příloha 10 BUBLINOVÍ ZAJÍČCI (dívka, 5 ½ /chlapec, 4 roky, A4)
- Příloha 11 BARVENÍ PAPIROVÉ UTĚRKY
- Příloha 12 LEPENÍ PAPIROVÉ UTĚRKY NA VEJCE Z ALOBALU
- Příloha 13 VÁZA S "KRASLICEMI"
- Příloha 14 ČARODĚJNICE JE SKORO NA SVĚTĚ
- Příloha 15 ČARODĚJNICE A (dívka, 6 let, A3)
- Příloha 16 ČARODĚJNICE B (dívka, 5 let, A3)
- Příloha 17 ČARODĚJNICE C (chlapec, 5 let, A3)
- Příloha 18 PROMĚNA A (dívka, 6 let, A4)
- Příloha 19 PROMĚNA B (dívka, 5 ½ let, A4)
- Příloha 20 PROMĚNA C (dívka 6 let, A4)
- Příloha 21 KRESBA NA FOLII
- Příloha 22 PRÁCE S POTRAVINÁŘSKOU FOLIÍ
- Příloha 23 PODKLAD PRO OHEŇ
- Příloha 24 OHEŇ A (dívka, 5 let, A4)

- Příloha 25 OHEŇ B (chlapec, 4 roky, A4)
- Příloha 26 OHEŇ C (dívka, 6 let, A4)
- Příloha 27 "BALÓNKOVÁNÍ"
- Příloha 28 MALOVÁNÍ POMOCÍ BALÓNKŮ
- Příloha 29 NANÁŠENÍ BARVY BALÓNKEM
- Příloha 30 BALÓNKOVÉ KVĚTINY A (dívka, 5 let, A4)
- Příloha 31 BALÓNKOVÉ KVĚTINY B (dívka, 3 ½ roku, A3)
- Příloha 32 MALOVÁNÍ LEDOVÝMI BARVAMI
- Příloha 33 POUŽITÍ LEDOVÝCH BARV
- Příloha 34 "LEDOVÉ" KVĚTINY A (dívka, 5 ½ let, A4)
- Příloha 35 ROZKVETLÝ MÁJ (dívka, 6 let, A3)
- Příloha 36 VYTVÁŘENÍ STRUKTURY POMOCÍ ZMAČKANÝCH NOVIN
- Příloha 37 MALOVÁNÍ KVĚTINY
- Příloha 38 KVĚTINA PRO MAMINKU A (dívka, 5 ½ let, A4)
- Příloha 39 KVĚTINA PRO MAMINKU B (dívka, 6 let, A4)
- Příloha 40 PŘÍPRAVA KVÁSKU
- Příloha 41 PŘÍPRAVA SUROVIN NA PEČENÍ
- Příloha 42 SPOLEČNÁ PŘÍPRAVA TĚSTA NA MAZANEC
- Příloha 43 UPEČENÝ MAZANEC
- Příloha 44 POKUS S BONBÓNY
- Příloha 45 ŠATY PRO ČARODĚJNICI
- Příloha 46 VÝSLEDNÁ ČARODĚJNICE
- Příloha 47 ČARODĚJNÁ KOŠTATA
- Příloha 48 HONIČKA S POMLÁZKOU
- Příloha 49 SPÍCÍ ČARODĚJNICE - HRA NA BAFEVNÉ CHAJDY
- Příloha 50 ČARODĚJNICKÝ REJ

Příloha 51 PROČ MÁME TULIPÁN

Příloha 52 KVĚTEN

Příloha 53 ČARODĚJKY

Příloha 54 TRAVIČKA ZELENÁ

Příloha 55 SLEPIČKA

FOTODOKUMENTACE

Příloha 1 MALOVÁNÍ KREPOVÝM PAPIREM

Příloha 2 PAPIROVÁ KOLÁŽ (chlapec, 5 let)

Příloha 3 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE A (chlapec, 5 let, A4)

Příloha 4 TISK Z PAPIROVÉ KOLÁŽE

Příloha 5 POUŽITÁ PAPIROVÁ KOLÁŽ (dívka, 6 let)

Příloha 6 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE B (dívka, 6 let, A4)

Příloha 7 OTISK PAPIROVÉ KOLÁŽE C (dívka, 6 let, A4)

Příloha 8 FOUKÁNÍ BUBLIN

Příloha 9 PŘENÁŠENÍ BUBLIN

Příloha 10 BUBLINOVÍ ZAJÍČCI (dívka, 5 ½ /chlapec, 4 roky, A4)

Příloha 11 BARVENÍ PAPIROVÉ UTĚRKY

Příloha 12 LEPENÍ PAPIROVÉ UTĚRKY NA VEJCE Z ALOBALU

Příloha 13 VÁZA S "KRASLICEMI"

Příloha 14 ČARODĚJNICE JE SKORO NA SVĚTĚ

Příloha 15 ČARODĚJNICE A (dívka, 6 let, A3)

Příloha 16 ČARODĚJNICE B (dívka, 5 let, A3)

Příloha 17 ČARODĚJNICE C (chlapec, 5 let, A3)

Příloha 18 PROMĚNA A (dívka, 6 let, A4)

Příloha 19 PROMĚNA B (dívka, 5 ½ let, A4)

Příloha 20 PROMĚNA C (dívka 6 let, A4)

Příloha 21 KRESBA NA FOLII

Příloha 22 PRÁCE S POTRAVINÁŘSKOU FOLIÍ

Příloha 23 PODKLAD PRO OHEŇ

Příloha 24 OHEŇ A (dívka, 5 let, A4)

Příloha 25 OHEŇ B (chlapec, 4 roky, A4)

Příloha 26 OHEŇ C (dívka, 6 let, A4)

Příloha 27 "BALÓNKOVÁNÍ"

Příloha 28 MALOVÁNÍ POMOCÍ BALÓNKŮ

Příloha 29 NANÁŠENÍ BARVY BALÓNKEM

Příloha 30 BALÓNKOVÉ KVĚTINY A (dívka, 5 let, A4)

Příloha 31 BALÓNKOVÉ KVĚTINY B (dívka, 3 ½ roku, A3)

Příloha 32 MALOVÁNÍ LEDOVÝMI BARVAMI

Příloha 33 POUŽITÍ LEDOVÝCH BAREV

Příloha 34 "LEDOVÉ" KVĚTINY A (dívka, 5 ½ let, A4)

Příloha 35 ROZKVELTÝ MÁJ (dívka, 6 let, A3)

Příloha 36 VYTVÁŘENÍ STRUKTURY POMOCÍ ZMAČKANÝCH NOVIN

Příloha 37 MALOVÁNÍ KVĚTINY

Příloha 38 KVĚTINA PRO MAMINKU A (dívka, 5 ½ let, A4)

Příloha 39 KVĚTINA PRO MAMINKU B (dívka, 6 let, A4)

FOTODOKUMENTACE DALŠÍCH ČINNOSTÍ

Příloha 40 PŘÍPRAVA KVÁSKU

Příloha 41 PŘÍPRAVA SUROVIN NA PEČENÍ

Příloha 42 SPOLEČNÁ PŘÍPRAVA TĚSTA NA MAZANEC

Příloha 43 UPEČENÝ MAZANEC

Příloha 44 POKUS S BONBÓNY

Příloha 45 ŠATY PRO ČARODĚJNICI

Příloha 46 VÝLEDNÁ ČARODĚJNICE

Příloha 47 ČARODĚJNÁ KOŠTATA

Příloha 48 HONIČKA S POMLÁZKOU

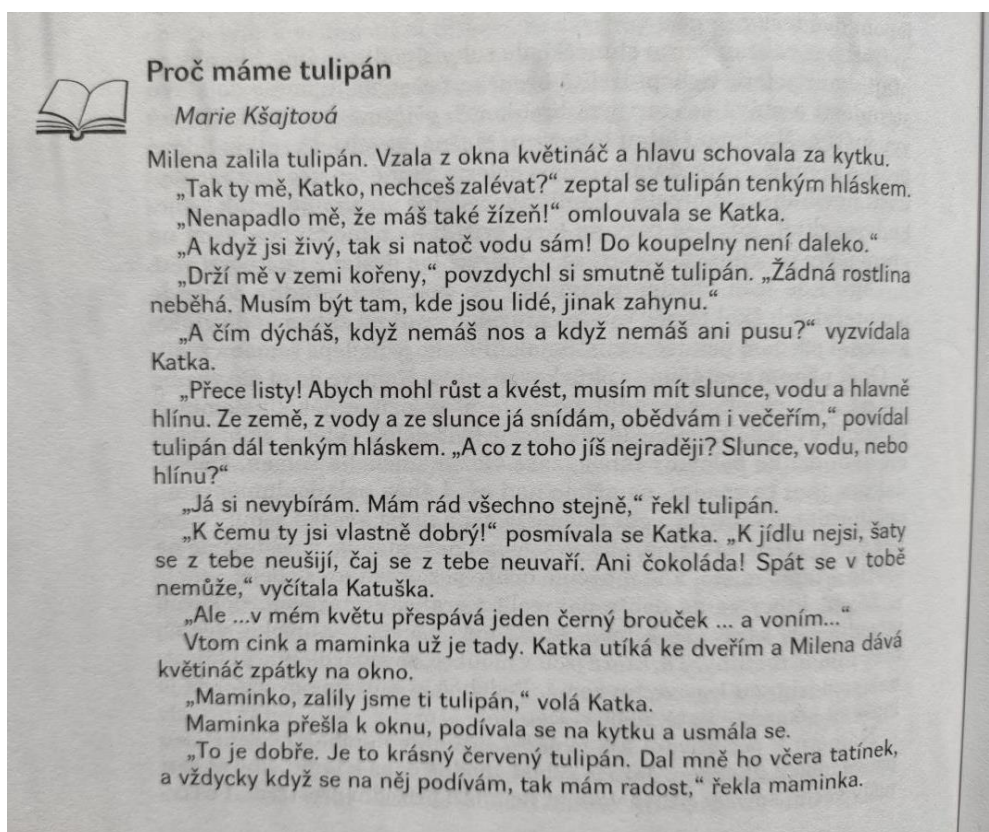

Priloha 49 SPÍCÍ ČARODĚJNICE - HRA NA BAFEVNÉ CHAJDY

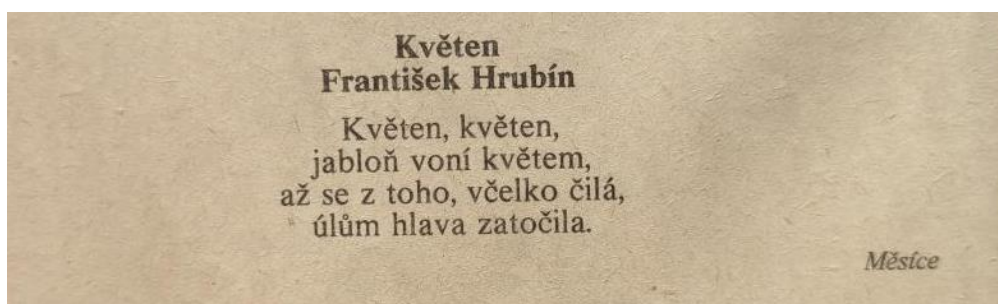
Priloha 50 ČARODĚJNICKÝ REJ

LITERÁRNÍ TEXTY A NOTY PÍSNÍ

Příloha 51 PROČ MÁME TULIPÁN

Opravilová, E. & Gebhartová, V., 2011. *Rok v mateřské škole: učebnice pro pedagogické obory středních, vyšších a vysokých škol: [kurikulum předškolní výchovy]*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-703-9.

Příloha 52 KVĚTEN

Veberová, E., 1984. *Soubor textů k literární výchově v mateřské škole*. 3. vyd. Praha: SPN.

■ Čarodějky

Jedno koště, druhé, třetí
nad ohništěm k nebi letí.
Čarodějky mají slet,
v tomto roce naposled.

(Veronika Růžičková, notový záznam viz Příloha 14)

Písnička vyzní svižně a s odpichem, pokud trochu přizpůsobíme trvání notových hodnot délce slabik. Dlouhé slabiky mírně natáhneme na úkor krátkých, získáme tím lehce „tečkovaný rytmus“. Rozsah je sedmitónový, proto se nejprve rozezpíváme. Napodobujeme hlasem, jak koště letí shora dolů, zase stoupá a padá, zpěv provázíme pohybem ruky.

Příloha 53 ČARODĚJKY

Kupcová, Z. et al., 2017. *Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání: od jara do léta*. 1. vyd. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-347-6

Česká **TRAVIČKA ZELENÁ** (Doprovod: 4)

Vesele

1. Travička ze-le-ná, to je moje po-tě-še-ní, travička zelená,
to je mo-je pe-ři-na. Jak jen z ja-ra začne pučit, nechci já se
doma mučit. Tra-vič-ka ze-le-ná, to je mo-je pe-ři-na.

2. Travička zelená, to je moje potěšení, Když si smyslím, na ni sednu,
travička zelená, to je moje peřina. když si smyslím, na ni lehnu:
Travička zelená, to je moje peřina.

Příloha 54 TRAVIČKA ZELENÁ

Anon., 1994. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol*. Dotisk., 2. přeprac. vyd. Cheb: Music Cheb. ISBN 80-85925-01-X.

Slepička

Venku ještě rosa studí,
kohout dvorek ráno budí.
Naše hodné slepičky
už se chlubí vajíčky.

Pročpak jedna slepička
ukryla svá vajíčka?
Na hnízdě si pořád sedí,
svých vajec si tuze hledí.

Ze skořápky zakrátko
klube se nám kuřátko!

„Pip, pip“ kuře pípalo,
maminku tak volalo.

Další kuře pípá „pip“,
ve dvou se to pípá líp.
Třetí už se na svět klube,
kohoutek to jistě bude.

Čtvrté kuře pípá „pip“,
musí mámu potěšit.
Páté kuře, poslední
ve vajíčku stále spí.

Slepička ho zahřívá,
už se také ozývá!
Vylíhla se z vajíčka
další malá slepička!

Kohout pyšný jako páv
jde jím zrní vyhledat.
Slípka volá na kuřata:
„Milé děti, to je táta!“

Autorka: Kamila Urbanová

Ilustrátorka: Jelizaveta Strýskalová

Příloha 55 SLEPIČKA

(Sborník her, aktivit a textů MŠ Korálek)